

Mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering

Sammenheng og mulige bakenforliggende faktorer

Kaja Asbjørnsen Betin

Innlevert som hovedoppgave ved Psykologisk Institutt

UNIVERSITETET I OSLO

Oktober 2010

Sammendrag

Forfatter: Kaja Asbjørnsen Betin

Tittel: Mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering: sammenheng og mulige bakenforliggende faktorer

Veileder: Anne Inger Helmen Borge

Biveileder: Jon Martin Sundet

Formålet med denne oppgaven var å undersøke om det fantes sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering i en gruppe norske barnehagebarn og deres foreldre. Psykologisk fungering ble her målt som atferds-, emosjons- og relasjonsrelaterte sider ved barna. Oppgaven hadde også som formål å undersøke om en eventuell sammenheng kunne forklares av et utvalg psykologiske egenskaper: mødres foreldrestil, mødres psykiske helse, barns språknivå og barns sosiale forståelse. Det ble også undersøkt om sammenhengen kunne forklares av hvor tidlig barna hadde begynt i barnehage. I tillegg ble det kontrollert for kjønns- og alderseffekter.

Undersøkelsen var basert på data fra forskningsprosjektet "Det første vennskap" ledet av Anne Inger Helmen Borge ved Universitetet i Oslo. Utvalget besto av 503 barn og foreldre og 415 førskolelærere fra to kommuner i nærheten av Oslo. Barna var i gjennomsnitt fire år gamle, og det var omtrent like mange gutter som jenter. Deltagerne var i all hovedsak etnisk norske. Data besto av intervjuer av barna og utfylte spørreskjemaer fra foreldre og førskolelærere. Psykologisk fungering ble målt noe ulikt hos de voksne informantene og hos barna. De voksne fylte ut det standardiserte spørreskjemaet Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), mens barna vurderte hverandre gjennom jevnaldernominasjoner i forhold til syv ulike beskrivelser av atferd.

Resultatene viste signifikante, men forholdsvis lave, korrelasjoner mellom mødrenes utdanningsnivå og SDQ, både ved bruk av foreldrene og av førskolelærerne som informanter. Sammenhengen mellom mødrenes utdanningsnivå og barnas jevnaldernominasjoner var imidlertid signifikant korrelert kun på en av syv atferdsbeskrivelser. Det ble ikke avdekket effekter av de mulige bakenforliggende faktorene, eller av kjønn og alder. Regresjonsanalyser viste at endringen i andel forklart varians og reduksjonen i koeffisientverdiene var minimal etter kontroll for faktorene samlet. Mediatoranalyse viste dessuten ingen medierende effekter

av relevante enkeltfaktorer. Resultatene bekrefter tidligere funn om at mødres utdanningsnivå opptrer som et korrelat til barns psykologiske fungering i mange ulike utvalg, og demonstrerer at sammenhengen eksisterer selv innen en nokså homogen gruppe. Videre forskning er nødvendig dersom en ønsker å avdekke hvilke bakenforliggende faktorer som skaper denne sammenhengen i utvalg lik det foreliggende.

Forord

Arbeidet med denne oppgaven har vært en svært lærerik prosess. Jeg har lært mer om psykologisk forskning og forskningsmetode i løpet av de siste ni månedene enn gjennom hele studiet for øvrig. Veien mot målet har vært preget av til tider kupert terreng og flere omveier, men det gir desto større tilfredsstillelse endelig å ha nådd frem. De mange intellektuelle og tekniske utfordringene har gitt ny innsikt som forhåpentligvis vil komme meg til gode også på andre områder.

Jeg vil takke begge mine veiledere, Anne Inger Helmen Borge og Jon Martin Sundet, for deres tilgjengelighet, konstruktive innspill og oppmuntrende tilbakemeldinger. Dere har vært verdifulle og helt nødvendige prosessen igjennom. Jeg vil også takke alle deltagere i ”Det første vennskap” for å ha bidratt til å utvide kunnskapen om sammenhengen mellom mødres utdanningsnivå og barns fungering. Dette er et interessant og viktig tema som fortjener oppmerksomhet. Takk også til et stort knippe av mine medstudenter - dere vet hvem dere er - for fruktbare diskusjoner og fellesskap i denne siste etappen mot cand. psychol.-graden. Til slutt vil jeg takke familie og venner for gode ord og befriende adspredelse. Ikke minst gjelder dette deg min kjære Håkon - takk for at du er den du er!

Oslo, 15. oktober 2010.

Kaja Asbjørnsen Betin

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	1
1.1	Sosioøkonomisk status og barns psykologiske fungering	2
1.2	Utdanning som sosioøkonomisk variabel.....	3
1.2.1	Mødres utdanningsnivå versus fedres utdanningsnivå.....	4
1.2.2	Resultater fra tidligere forskning.....	4
1.3	Hvorfor er mødres utdanningsnivå forbundet med barns psykologiske fungering? Mulige bakenforliggende faktorer.....	5
1.3.1	Mors foreldrestil	6
1.3.2	Mors psykiske helse	7
1.3.3	Barnets språknivå	8
1.3.4	Barnets sosiale forståelse	8
1.4	Denne studien	9
2	Metode.....	11
2.1	Design og prosedyre	11
2.2	Deltagere.....	12
2.3	Variabler	12
2.3.1	Barnas psykologiske fungering	12
2.3.2	Utdanningsnivå.....	14
2.3.3	Mors foreldrestil	14
2.3.4	Mors psykiske helse	14
2.3.5	Barnets språknivå	15
2.3.6	Barnets sosiale forståelse	15
2.3.7	Barnehagestart.....	15
2.3.8	Kjønn og alder.....	16
2.4	Statistiske analyser	16
2.4.1	Analyser av ekskluderte respondenter.....	16
2.4.2	Reliabilitetsanalyser	16
2.4.3	Hovedanalyser.....	17
3	Resultater.....	18
3.1	Gjennomsnitt og distribusjon av utdanningsnivå	18
3.2	Sammenhenger mellom utdanningsnivå og barnas psykologiske fungering.....	18

3.2.1	Utdanningsnivå og SDQ.....	18
3.2.2	Varianter av utdanningsmålene og SDQ.....	19
3.2.3	Sammenligning av data fra ulike informanter.....	20
3.3	Mulige bakenforliggende faktorer.....	21
3.3.1	Deskriptive analyser.....	21
3.3.2	Korrelasjonsanalyser.....	22
3.3.3	Regresjons- og mediatoranalyser.....	23
3.3.4	Tilleggsanalyser.....	25
4	Diskusjon.....	26
4.1	Hovedfunn.....	26
4.2	Hva sier funnene om sammenhengen mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering?.....	26
4.3	Hvorfor ble det ikke avdekket effekter av de mulige bakenforliggende faktorene?.....	29
4.3.1	Mors foreldrestil.....	29
4.3.2	Mors psykiske helse.....	30
4.3.3	Barnets språknivå.....	30
4.3.4	Barnets sosiale forståelse.....	31
4.3.5	Barnehagestart.....	31
4.3.6	Alternative bakenforliggende faktorer.....	32
4.4	Fordeler og begrensninger med studien.....	33
4.4.1	Studiens fordeler.....	33
4.4.2	Studiens begrensninger.....	33
4.5	Konklusjon.....	36
	Litteraturliste.....	37
	Vedlegg 1.....	44
	Vedlegg 2.....	45
	Tabell 1 Foreldrenes utdanningsnivå, fordelt etter kategori.....	18
	Tabell 2 Bivariate korrelasjoner mellom henholdsvis mors, fars og summert (mor+far) utdanningsnivå og SDQ.....	19
	Tabell 3 Resultater fra multippel standard regresjonsanalyse med SDQ som kriterievariabel og mors og fars utdanningsnivå som prediksjonsvariabler.....	19
	Tabell 4 Bivariate korrelasjoner mellom mors utdanningsnivå og barnas totale antall mottatte jevnaldernominasjoner på syv kategorier av prososial og antisosial atferd.....	21

Tabell 5 Multippel hierarkisk regresjonsanalyse med SDQ som kriterievariabel, de bakenforliggende variablene innført i trinn 1 og mors utdanningsnivå innført i trinn 2. Regresjonskoeffisienter, standardfeil og signifikansnivå for hver av variablene samt R^2 for hele modellen presenteres av plasshensyn kun fra trinn 2 24

1 Innledning

At det sosiale miljøet er viktig for barns utvikling og velvære, er et velkjent faktum. Barn vokser opp under ulike kulturelle og økonomiske forhold, i ulike nærmiljøer og i forskjellige familier. Alle disse omstendighetene, fra generell samfunnsstruktur til familiens indre miljø, påvirker barnet (Bronfenbrenner, 1977). For barn under syv år er særlig familiekonteksten, og først og fremst foreldrene, et sentralt punkt i tilværelsen (Cole, Cole & Lightfoot, 2005). Samspillet med foreldre er derfor av stor betydning for barnets tidlige utvikling.

Hva foreldre kan tilby sine barn, og hvordan de legger til rette for sine barns utvikling, avhenger blant annet av hvilken ”kapital” foreldrene besitter (Bornstein & Bradley, 2003). Det er ikke her kun snakk om økonomisk kapital, men også om personlig kapital i form av foreldres psykologiske egenskaper. Personlig, eller menneskelig, kapital tilegnes gjennom formell og uformell trening (Becker, 1993). Som kjent fra psykologisk utviklingsteori er det imidlertid ikke slik at foreldre gir sine barn noe som de passivt tar i mot. Samspillet mellom barn og foreldre er preget av transaksjoner; den ene parten påvirker den andre, som igjen påvirker den første i et kontinuerlig, vekslende mønster av samhandlinger. Barnet er selv, gjennom sin atferd og sine reaksjoner, med på å frembringe foreldrenes væremåte overfor ham/henne. Allikevel har foreldres egenskaper stor betydning for samspillgrunnet, fordi disse er med på å bestemme hvordan foreldrene reagerer på innspill fra sine barn. Det er derfor viktig å vite noe om hvordan sider ved foreldre spiller inn på barns utvikling og fungering.

En måte å måle foreldres kapital på, er gjennom deres sosioøkonomiske status. Sosioøkonomisk status kan defineres som relativ posisjon i et sosialt system der visse sosialt attraktive verdier er ulikt distribuert, og der tilgang til disse verdiene fordeler innbyggerne i et hierarkisk system (Bornstein & Bradley, 2003). Sosioøkonomisk status kan måles på flere måter, de vanligste mål er økonomiske variabler som inntekt, formue og eiendom, arbeidsforhold som yrkeskategori eller type arbeidsoppgaver, og formelt utdanningsnivå (Duncan & Magnuson, 2003).

Sosioøkonomisk posisjon har gjentatte ganger vist seg å ha sammenheng med helseutfall. Barn og voksne fra de lavere sosioøkonomiske lag har jevnt over flere helseproblemer enn mennesker fra høyere lag. Uavhengig av om sosioøkonomisk status måles gjennom økonomi, yrke eller utdanningsnivå, viser både norske og internasjonale

undersøkelser slike sammenhenger (Borgan, 2007). For eksempel utførte Verdens Helseorganisasjon i 2000 en undersøkelse av utbredelsen av og korrelatene til psykiske helseproblemer i henholdsvis USA, Canada, Brasil, Mexico, Tyskland, Nederland og Tyrkia. I alle land ble det avdekket sammenhenger mellom sosioøkonomisk status og forekomst av angst-, humør-, og/eller misbruksproblematikk blant mennesker over 18 år. I tillegg viste en stor undersøkelse av barn fra Norge, Sverige, Danmark, Finland og Island at forekomsten av rapporterte hode-, mage- og ryggsmertor var hyppigere blant barn av foreldre med lavere sosioøkonomisk status, særlig i forhold til inntekt og utdanningsnivå (Grøholt, Stigum, Nordhagen & Köhler, 2003). Selv i de nordiske samfunn, med deres relativt flate sosioøkonomiske struktur, er det altså avdekket forskjeller i barns helse basert på foreldrenes posisjon.

1.1 Sosioøkonomisk status og barns psykologiske fungering

Sammenhengen mellom foreldres sosioøkonomiske status og deres barns psykologiske fungering har vært et tema innen forskningen i mer enn et halvt århundre (Bradley & Corwyn, 2003). Med psykologisk fungering menes her barns velvære, evner og atferd, og begrepet representerer dermed et temmelig bredt felt som kan måles på flere ulike måter. Det er blitt demonstrert sammenhenger mellom foreldres sosioøkonomiske status og barns evner og atferd på flere områder, blant annet i forhold til IQ, akademisk suksess, språknivå, emosjonelle problemer og atferdsproblemer. Slike funn har særlig blitt avdekket i ekstremgrupper, for eksempel hos barn som lever i fattigdom over lengre tid, men også under mindre ekstreme forhold kan sammenhenger skjelnes (se for eksempel Bornstein & Bradley (red.), 2003). Denne forskningen har i generelle trekk vist at høy sosioøkonomisk status gir grobunn for relativt god og veltilpasset fungering, mens lav sosioøkonomisk status gir grobunn for mindre god og veltilpasset fungering.

Sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og barns psykologiske fungering er imidlertid ikke stabil (Bornstein & Bradley, 2003). Til tross for at koblingen som nevnt er blitt demonstrert i en rekke utvalg, vil den samtidig være avhengig av kontekst, og komme an på tid og sted. Det er derfor viktig å drive kontinuerlig forskning på området, både over tid og i ulike samfunn. Den store nytteverdien av slik forskning ligger i at den kan anvendes til å utforme tiltak for å forebygge og hjelpe barn som vokser opp under risikoforhold. Avhengig

av hvilke korrelater som avdekkes i en spesifikk populasjon, kan det for eksempel etableres tiltak for å øke familiers inntekt, det kan legges til rette for utdanning og videreutdanning, arbeidsplasser kan modifiseres og mobilitet i yrkeslivet kan fremmes. Kunnskap om sammenhengen mellom sosioøkonomisk status og barns utvikling og fungering kan dermed bidra til å optimalisere oppvekstforholdene for verdens barn (Hoffman, 2003).

1.2 Utdanning som sosioøkonomisk variabel

Som nevnt kan sosioøkonomisk status måles på flere ulike måter. Det er mulig både å bruke separate mål på variablene enkeltvis og å bruke samlede mål der flere av disse inngår. Ensminger og Fothergill (2003) hevder at det er bedre å anvende separate enn samlede mål, og begrunner dette med at de ulike separate mål ikke nødvendigvis er relatert til hverandre. For eksempel er det mulig å ha lav utdanning og høy inntekt, eller høy utdanning og lav inntekt. Et samlet mål vil derfor kunne maskere de individuelle variablenes posisjoner. Alle de separate målene er imidlertid hver for seg relatert til diverse utfall, og kan dermed anvendes, enten samtidig eller alene. Hvilke eller hvilket mål som bør inkluderes, bestemmes av formålet med den aktuelle undersøkelsen (Hoffman, 2003).

Når sosioøkonomisk status undersøkes i forhold til barn, undersøkes den samtidig i forhold til en spesifikk gruppe voksne, nemlig foreldre. For denne gruppen er utdanningsnivå det av målene på sosioøkonomisk status som har høyest grad av stabilitet over tid. Årsaken til dette er at foreldre ofte befinner seg i en alder og et stadium av livet der hele eller det meste av deres utdanning er fullført. Utdanningsnivå er dessuten et mål som ikke kan reverseres etter at det er oppnådd. Nivået kan kun holdes stabilt eller økes, noe som minsker muligheten for variasjon over tid (Gottfried, Gottfried, Bathurst, Guerin & Parramore, 2003).

Utdanningsnivå er i tillegg lett å måle, da det kan operasjonaliseres som en kvantitativ størrelse bestående av få verdier og med forholdsvis klare skiller mellom disse.

Ensminger og Fothergill (2003) foretok en gjennomgang av til sammen 80 utgaver av tre amerikanske tidsskrifter som omhandler barns helse og utvikling, alle utgitt mellom 1991 og 2000. Det ble funnet totalt 359 artikler som inneholdt mål på sosioøkonomisk status, og blant disse var utdanningsnivå klart hyppigst anvendt. I hele 45 % av artiklene hadde forskerne valgt å anvende mengde utdanning som sosioøkonomisk indikator. Til sammenligning var inntekt brukt i 28 % og yrkesstatus i 14 % av artiklene.

1.2.1 Mødres utdanningsnivå versus fedres utdanningsnivå

Mange undersøkelser inneholder mål på både mødres og fedres utdanningsnivå. Jevnt over går resultatene fra disse i mors favør, enten i form av høyere observert korrelasjon mellom mors utdanningsnivå og utfall hos barnet, eller ved at mors utdanning gir et unikt signifikant bidrag til variasjonen i utfallet, mens fars utdanning ikke gjør dette (se for eksempel Gottfried et al., 2003, Bornstein, Hahn, Suwalski & Haynes, 2003, Marks, 2008). Det finnes imidlertid visse variasjoner, blant annet i forhold til kulturell kontekst og type utfall. Det er derfor alltid nyttig å inkludere begge foreldres utdanningsnivå i denne typen forskning, for slik å kunne vurdere forholdet disse imellom i det aktuelle utvalg. At tidligere forskning generelt sett viser resultater i favør av mors utdanningsnivå, kan kanskje bety at mors egenskaper i mange tilfeller er noe viktigere for barnets fungering enn fars. Om dette stemmer, kan en mulig årsak til forskjellen være at mødre i større grad enn fedre er i samspill med sine barn, både når de er små og mens de vokser opp.

1.2.2 Resultater fra tidligere forskning

Mødres utdanningsnivå er blitt undersøkt i forhold til mange og varierte utfall hos barn, blant annet intelligens (Fewell & Deutscher, 2004, Frank et al., 2005), språkevner (Magnuson, Sexton, Davis-Kean & Huston, 2009, Hoff, 2003), ADHD (Claycomb, Ryan, Miller, Schnakenberg-Ott, 2004), angstsymptomer (Glover, Pumariega, Holzer, Wise & Rodriguez, 1999), selvtillit (Samuels & Griffone, 1977), sosial forståelse (Cutting & Dunn, 1999) og atferdsproblemer (Bradley & Corwyn, 2003, Gottfried et al., 2003). Sammenhengen mellom utdanningsnivå og kognitive utfall som intelligens, akademiske prestasjoner og språk tenderer til å være noe større og mer konsistent enn sammenhengen mellom utdanningsnivå og atferdsrelaterte utfall som emosjonell fungering og atferdsproblematikk (se for eksempel Bradley & Corwyn, 2003, Gottfried et al., 2003). Det finnes imidlertid god dokumentasjon for at begge disse sammenhengene eksisterer.

1.3 Hvorfor er mødres utdanningsnivå forbundet med barns psykologiske fungering? Mulige bakenforliggende faktorer

Selv om sammenhengen mellom foreldres sosioøkonomiske status og barns psykologiske fungering har vært gjenstand for vitenskapelig gransking i rundt seksti år, var det først tidlig på 1990- tallet at forskningen begynte å fokusere på hvilke faktorer som kan ligge til grunn for de observerte sammenhengene (Bradley & Corwyn, 2003). Å fastslå at utdanningsnivå er forbundet med barns evner og atferd er ikke nok, like viktig er det å kunne si noe om hvorfor denne sammenhengen oppstår. Det er derfor forskningens oppgave å også rette fokus mot de egenskaper og omstendigheter som følger med et utdanningsnivå. Mulige betydningsfulle faktorer kan ligge både i foreldrene selv og i miljøet rundt familien, for eksempel hvilke jevnaldrende barnet omgås, hvilken skole barnet går på, og så videre (Hoffman, 2003).

I følge teorien om menneskelig kapital vil utdanning føre til utvikling av psykologiske egenskaper som igjen er med på å påvirke hvordan individet fungerer og opptrer. Oversatt til forholdet mellom mor og barn, betyr dette at mødre med relativt høyere utdanning besitter kvaliteter som gjør at de forholder seg til sine barn på en annerledes måte enn relativt lavere utdannede mødre. At foreldres atferd og ressurser er blant de mest dominerende forklarende faktorer i forholdet mellom sosioøkonomisk status og barns fungering, er også konklusjonen etter nesten to tiår med forskning (Bornstein & Bradley, 2003). Ulike forskere har fokusert på ulike foreldreegenskaper, og det finnes ikke en enkelt egenskap som fremheves som den mest betydningsfulle. I stedet indikerer resultatene at sammenhengen mellom utdanning og fungering kan forklares av en rekke ulike foreldrefaktorer, og at disse i tillegg varierer mellom ulike populasjoner.

Det kan hevdes at utdanningsnivå i mange tilfeller henger sammen med inntekt, fordi høyere utdanning ofte gir tilgang på bedre betalte yrker. Under disse omstendighetene kan betydningen av utdanning forklares med betydningen av de goder og muligheter økonomiske fortrinn gir. Allikevel, fordi utdanningsnivå og inntekt ikke alltid er korrelert, og fordi det er demonstrert at utdanningsnivå gir unike bidrag til utfall, kan ikke dette være en hovedforklaring.

Andre forklaringer fokuserer i stedet som nevnt på psykologiske egenskaper, både hos barna og hos mødre. Dette vil si egenskaper som personlighetstrekk, evner, holdninger,

emosjonell fungering, og så videre, sider ved personen som manifesterer seg i atferd. Det er for eksempel blitt foreslått at mødre med høyere utdanning i større grad enn mødre med lavere utdanning er flinke til å oppdage når deres barn har problemer og raskere søke helsehjelp for disse. Denne hypotesen har fått noe støtte i forskning, for eksempel fant Langner og kolleger (1974) at barn som var blitt vurdert av fagpersoner som å kunne trenge profesjonell hjelp, i mye større grad kom i kontakt med helsevesenet dersom de hadde høyere utdannede mødre sammenlignet med lavere utdannede mødre. Denne forklaringen gjelder imidlertid kun i de tilfeller hvor barn viser en eller annen form for symptomer, og forklarer ikke forskjeller i andre typer fungering. Nedenfor følger en presentasjon av psykologiske egenskaper som i tidligere forskning er blitt trukket frem som korrelater til mødres utdanningsnivå på den ene siden og barns psykologiske fungering på den andre, og som derfor utgjør mulige bakenforliggende faktorer for sammenhengen disse imellom. Noen av disse er i seg selv psykologiske utfall hos barn, men betraktes her som bakenforliggende faktorer fordi de har betydning for den bredere formen for psykologisk fungering som er i fokus i denne oppgaven.

1.3.1 Mors foreldrestil

Forskning levner liten tvil om at foreldres væremåte overfor sine barn har betydning for hvordan barna har det og hvordan de fungerer i dagliglivet. Med begrepet foreldrestil menes her både holdninger og atferd. Det er blitt avdekket en rekke sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og deres foreldrestil. Williams, Soetjningsih og Williams (2000) og Williams, Williams, Lopez og Tayko (2000) fant sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og deres forventinger til barns utvikling henholdsvis i Bali og på Filippinene. I disse områdene stilte mødre med høyere utdanning tidligere krav til hva barna deres kunne få til, noe som også påvirket hvordan barna ble oppdratt. Andre sammenhenger mellom utdanningsnivå og foreldrestil er blitt funnet i flere ulike geografiske og kulturelle områder, som Australia (Najman et al., 1994), Egypt (von der Lippe, 1999), Estland og Russland (Saar & Niglas, 2001), USA (Jones, Rickel & Smith, 1980, Wilson, Kohn, Curry-El & Hinton, 1995) og Tyrkia (Hortacsu, 1995). Samlet viser resultatene at høyere utdanning ofte er forbundet med en foreldrestil preget av demokratiske prinsipper, sensitivitet for barnets psykologiske behov, emosjonell varme, og lignende, mens lavere utdanning i større grad er forbundet med bruk av direkte kontroll, direktiver og avstraffelser. Disse dimensjonene peker tilbake til det Baumrind i sine klassiske arbeider beskriver som henholdsvis autoritative og

autoritære foreldre (Baumrind, 1966). Autoritative foreldre setter grenser for sine barn, men gjør det på en demokratisk, resonnerende måte og med mye varme og omsorg. Autoritære foreldre, på den andre siden, forventer absolutt lydighet og anvender straff og direktiver for å få barnet til å følge satte standarder for oppførsel. Disse to ulike innfallsvinklene til barneoppdragelse er forbundet med nokså ulike utfall hos barna. I følge Baumrind har autoritative foreldre barn som er uavhengige, sosialt kompetente, fornøyde og selvsikre. Autoritære foreldre har i motsetning barn som er usikre, mindre sosiale og mindre fornøyd (Baumrind, 1967).

1.3.2 Mors psykiske helse

Lorant og kolleger (2003) utførte en meta-analyse av over 50 studier fra mer enn 20 land fordelt på samtlige verdensdeler, som alle undersøkte sammenhengen mellom sosioøkonomisk status, herunder også utdanningsnivå, og risiko for depresjon. Her ble det avdekket en lineær, negativ sammenheng mellom antall år med utdanning og risikoen for å oppleve en depressiv episode. Dette vil si at for hvert ekstra år med utdanning minket risikoen for depresjon. Når depresjonen allerede var et faktum, hadde dessuten personer med høyere utdanning større sannsynlighet for å bli friske igjen enn personer med lavere utdanning.

Også i spesifikke grupper er det blitt funnet sammenhenger mellom utdanningsnivå og psykisk helse. For eksempel fant Gyamfi, Brooks-Gunn og Jackson (2001) sammenhenger mellom utdanningsnivå og depressiv affekt blant lavtlønnede afroamerikanske alenemødre, der mødre med høyere utdanningsnivå rapporterte mindre depressiv affekt enn mødre med lavere utdanningsnivå. Mathiesen, Tambs og Dalgaard (1999) fant sammenhenger mellom utdanningsnivå og angst og depresjon hos norske småbarnsmødre med barn på 1 ½ år, men her var sammenhengen kurvlineær, altså rapporterte både mødre med de laveste og mødre med de høyeste nivåer av utdanning dårligere psykisk helse enn mødre med et mer moderat utdanningsnivå. Fordi dette er et ikke-representativt utvalg, kan det være at den kurvlineære sammenhengen er begrenset til denne gruppen. Studien til Mathiesen og kolleger viser imidlertid at det forekommer sammenhenger mellom utdanning og psykisk helse også i Norge, i alle fall i et bestemt utsnitt av befolkningen.

Psykiske helseproblemer hos mødre kan påvirke hvordan de håndterer oppdragerrollen. Mødre med slike problemer vil kunne ha større vansker med å takle foreldreskapets krav på en tilfredsstillende måte, for eksempel ved at de sjeldnere inngår i stimulerende samspill med sine barn og er mindre tålmodige og mer irritable enn psykisk

velfungerende mødre. Utilstrekkelige og negativt ladede mor-barn-samspill kan igjen ha innvirkning på barns fungering (Downey & Coyne, 1990, Gelfand & Teti, 1990, Stern, 1995, Lovejoy, Graczyk, O'Hare & Neuman, 2000, Gyamfi et al., 2001).

1.3.3 Barnets språknivå

Flere studier har demonstrert en sammenheng mellom mødres utdanningsnivå og barns språklige kompetanse (se for eksempel Magnuson et al., 2009, Hoff, 2003, Cutting & Dunn, 1999). Barn av mødre med høyere utdanningsnivå har generelt bedre språklige evner enn barn av mødre med lavere utdanningsnivå. Denne sammenhengen bunner antagelig i mødrenes egne verbale evner og talestil. Hoff (2003) fant at mødre med høy sosioøkonomisk status snakket mer med sine barn, hadde et rikere vokabular, ga mer respons til barnas ytringer, ga færre atferdsdirektiver og stilte flere konversasjonsfremmende spørsmål enn mødre med medium sosioøkonomisk status.

Evnen til å uttrykke seg verbalt er igjen en viktig del av et barns sosiale kompetanse, og kan ha innvirkning på barnets fungering. I en undersøkelse av over 1000 amerikanske barn, ble det avdekket sammenhenger mellom forsinket ekspressiv språkutvikling og emosjonelle og atferdsrelaterte problemer i alderen ett til tre år (Horwitz et al., 2003). Flere andre studier demonstrerer også sammenhenger mellom språkproblemer og psykologiske vansker hos barn i ulike aldre (Campbell, 1995, Bishop & Norbury, 2008).

1.3.4 Barnets sosiale forståelse

Cutting og Dunn (1999) fant at barn av mødre med høyere utdanningsnivå viste bedre sosial forståelse enn barn av mødre med lavere utdanningsnivå. Både på oppgaver som omhandler å forstå hva en annen person tenker, og på oppgaver som omhandler å forstå hva en annen person føler, var barnas resultater positivt korrelert med mødrenes utdanningsnivå. Regresjonsanalyse viste at familiebakgrunn (et mål bestående av mors utdanning og yrkeskategori og fars yrkeskategori) ga et unikt signifikant bidrag til evnen til å forstå hva andre tenker, men ikke til evnen til å forstå andres følelser. Altså kan det antas at også mors utdanningsnivå ga et unikt bidrag til denne evnen. Barnas språknivå bidro dessuten signifikant til begge former for sosial forståelse, og språknivå er som nevnt forbundet med mødres utdanning. Sosial forståelse er igjen viktig for barnas sosiale kompetanse, en egenskap som

påvirker hvordan barnet fungerer i sosiale sammenhenger og derfor ofte hvordan han eller hun har det (Horwitz et al., 2003).

1.4 Denne studien

Tidligere forskning har som beskrevet demonstrert sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering på tvers av kultur, land og grupper, til og med i nokså begrensede og homogene utvalg. Formålet med den foreliggende studien er derfor å undersøke om det finnes en sammenheng mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering i et geografisk avgrenset utvalg av norske barnehagebarn. Det vil samtidig undersøkes om den observerte korrelasjonen er høyere for mors utdanningsnivå enn for fars, og hvorvidt hver av disse gir unike signifikante bidrag til variasjonen i fungering eller ikke. I tråd med forskningsutviklingen er det også et formål å undersøke om en eventuell sammenheng kan forklares av psykologiske egenskaper hos mødrene, målt gjennom sider ved mødrene selv eller sider ved barnet. Faktorene som vil bli kontrollert for er alle valgt ut med bakgrunn i tidligere forskning. I tillegg til mødres foreldrestil, mødres psykiske helse, barns språknivå og barns sosiale forståelse, vil det også kontrolleres for hvor gammelt barnet var da det begynte i barnehage første gang. Denne variabelen inkluderes fordi det er funnet sammenhenger både mellom mødres utdanningsnivå og hvor tidlig deres barn begynner i barnehage, og mellom det å gå i barnehage og ulike former for fungering. For eksempel gjennomførte Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA) og Institutt for samfunnsforskning på begynnelsen av dette tiåret en stor undersøkelse om barnetilsyn i Norge. Undersøkelsen viste at høyere utdannede mødre plasserte sine barn i barnehage på et tidligere tidspunkt enn mødre med lavere utdanning (Ellingsæter & Gulbrandsen, 2003). Det finnes i tillegg flere studier som indikerer at det å gå i barnehage, forutsatt at kvaliteten på denne er god, kan ha positiv effekt på barns atferd og velvære (Andersson, 1992, Borge & Melhuish, 1995, Sims, Guilfoyle & Parry, 2006). Kvaliteten i norske barnehager anses generelt som god (Borge, Hartmann & Strøm, 1996), og det å gå i barnehage over lengre tid og fra en lavere alder kan dermed tenkes å bidra positivt til barnas fungering. Gjennom å kontrollere for alder ved barnehagestart, kontrolleres det både for hvor gammelt barnet var da det begynte, og for hvor lenge det har gått i barnehage i forhold til andre barn på samme årstrinn. I tillegg til mulige bakenforliggende faktorer, vil det også

kontrolleres for potensielle kjønns- og alderseffekter.

Studiens formål kan oppsummeres i følgende forskningsspørsmål:

1. Finnes det en sammenheng mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering i dette utvalget? Herunder også: finnes det en høyere observert korrelasjon for mors utdanningsnivå enn for fars, og gir mor i motsetning til far et unikt signifikant bidrag til variasjonen i fungering?
2. Kan en eventuell sammenheng forklares av mors foreldrestil, mors psykiske helse, barnets språknivå, barnets sosiale forståelse, og/eller tidspunkt for barnehagestart?

2 Metode

2.1 Design og prosedyre

Den foreliggende studien er basert på data fra forskningsprosjektet ”Det første vennskap” ledet av professor Anne Inger Helmen Borge ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo. Prosjektet har et multiinformant-, multimetode- og longitudinelt design. Den første datainnsamlingen fant sted i 2006, og årlige innsamlinger ble deretter gjennomført til og med 2009. Prosjektet er finansiert av Norges Forskningsråd, og har blitt godkjent av Regional komité for medisinsk forskningsetikk (REK), Personvernombudet for forskning ved Universitetet i Oslo og Norges Samfunnsfaglige Datatjeneste (NSD)/Datatilsynet. Studien er basert på data fra den første innsamlingen fra 2006.

Totalt 33 barnehager i to landlige kommuner ca. 1 ½ time nord for Oslo ble forespurt om å delta. Kommunene har innbyggerantall på henholdsvis 13 363 og 8 600 personer (Statistisk sentralbyrå (SSB), 2010a, 2010b). Barnas foreldre mottok skriftlig informasjon om prosjektet. Det var ingen eksklusjonskriterier i forhold til hvem som kunne delta, og alle foreldre med barn i de aktuelle barnehagene ble forespurt. De av foreldrene som ønsket å delta, ga skriftlig samtykke til dette. Deltagelse innebar å selv besvare et spørreskjema, godkjenning av at barnet ble intervjuet i sin egen barnehage og av at førskolelærerne vurderte barna på noen av de samme spørsmålene som foreldrene fikk.

Deltagende foreldre fylte ut spørreskjema som ble administrert fra og returnert til barnehagen. Der ble de oppbevart i en lukket konvolutt som senere ble sendt til/hentet av prosjektets forskningsassistenter. Spørreskjemaet besto av spørsmål omkring temaer som barnas psykologiske fungering, foreldrenes utdanningsnivå, foreldrenes psykiske helse, oppdragelse, med mer.

Førskolelærerne fylte ut et skjema med spørsmål angående barnas psykologiske fungering. De mottok timelønn for dette ekstraarbeidet.

Barna ble intervjuet individuelt i den barnehagen de gikk i. Tema for intervjuet var blant annet sosiale relasjoner, prososial og antisosial atferd og psykososiale evner. Intervjuerne var psykologistudenter og førskolelærere som hadde gjennomført et endagskurs i å intervju små barn, dette for å sikre mest mulig lik fremgangsmåte for alle deltagere. Det ble forsøkt så langt det var mulig å anvende førskolelærere fra andre avdelinger eller barnehager for å unngå at barna skulle bli intervjuet av noen de kjente godt. Det ble lagt vekt på at

intervjuene skulle gjennomføres på et tidspunkt som passet inn i barnas hverdag, og at de skulle foregå på et eget rom eller i en stille krok slik at barnet fikk ro til å konsentrere seg. Intervjuene tok cirka tyve minutter, avhengig av barnets alder. De av barna som ikke ville bli intervjuet fikk slippe, men det var veldig få som ikke ønsket å bli med til intervju.

Forskningsetiske krav innebar dessuten at barn av foreldre som ikke hadde samtykket til deltagelse, men som veldig gjerne ville bli intervjuet slik de så de andre barna ble, fikk gjøre et liksomintervju der ingen data ble registrert i databasen. På denne måten unngikk man å skape forskjeller innad i barnegruppene.

2.2 Deltagere

Totalt ble 905 foreldre forespurt om å delta. Av disse valgte 64 % å takke ja, og første innsamling inneholdt data fra 579 foreldre, 625 barn og 515 førskolelærere.

I den foreliggende studien ble kun foreldre og førskolelærere som hadde fylt ut hele skjemaet om barnas psykologiske fungering inkludert i analysene. Totalt ga dette et kjerneutvalg på 503 foreldre og 415 lærere. Fordi det var nødvendig å kunne knytte data fra barneintervjuene opp til data fra barnets forelder, ble også kun 503 av barnebesvarelsene tatt med.

Av de 503 foreldrene i kjerneutvalget var 87,9 % ($n = 442$) mødre, 9,3 % ($n = 47$) fedre og 0,8 % ($n = 4$) fosterforeldre. De resterende 2 % ($n = 10$) av besvarelsene manglet opplysninger om omsorgsgivertype. Barna var i gjennomsnitt 4,3 år gamle, og 52,5 % ($n = 264$) var jenter og 47,5 % ($n = 239$) var gutter. Deltagerne var i all hovedsak etnisk norske.

2.3 Variabler

2.3.1 Barnas psykologiske fungering

Denne variabelen ble målt ved hjelp av alle informantgruppene.

Foreldre og førskolelærere som informanter (SDQ)

Foreldre og førskolelærere fylte ut den norske oversettelsen av spørreskjemaet Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) (Goodman, 1997). SDQ måler sterke og svake sider ved barn og unges psykologiske fungering, spesifikt deres atferd, emosjoner og

relasjoner. Skjemaet består av totalt 25 utsagn som kan deles inn i fem delskalaer, disse måler henholdsvis hyperaktivitet/konsentrasjonssvikt, atferdsvansker, vansker i forhold til jevnaldrende, emosjonelle problemer og prososial atferd. Seksten av de 25 utsagnene beskriver problematisk atferd, de resterende beskriver positiv atferd. Deltagerne responderte til utsagnene gjennom svaralternativene ”stemmer ikke”, ”stemmer bra” og ”stemmer helt”. Svarene ble så kodet om til tallverdier fra 1 til 3. En total problemskåre ble regnet ut gjennom å reversere svarverdiene for relevante positive utsagn og deretter addere sumskårene for hver av de fire problemskalaene (delskalaen for prososial atferd ble utelatt fra totalskåren). Totalskåren hadde verdier mellom 19 og 57, der lav skåre indikerte god psykologisk fungering og høy skåre indikerte dårlig psykologisk fungering.

I den første innsamlingsrunden ble ett av utsagnene i delskalaen for problemer med jevnaldrende fjernet i skjemaet. Utsagnet lød ”Kommer bedre overens med voksne enn med andre barn”. I følge prosjektleder ble dette gjort fordi utsagnet innholdsmessig lignet de av spørsmålene i foreldreskjemaet for øvrig som dreide seg om vennskapsforhold, og at det dermed ble mye gjentakelse i spørrestilen. Totalskåren ble av denne grunn basert på 19 i stedet for 20 enkeltverdier.

Det er mulig å anvende sumskårer for hver av delskalaene i tillegg til total problemskåre, men i denne studien ble kun totalskåren tatt i bruk. Dette ble gjort både fordi fokus var rettet mot generell fungering og fordi det er en statistisk gevinst i å basere skalaskårer på et større antall enkeltverdier. Små barn kan ofte ha et noe mer uklart symptomtilbilde enn eldre barn og voksne (Gardner & Shaw, 2008), og det er derfor nyttig å operere med mest mulig robuste skårer for denne gruppen.

Der det i oppgaven er behov for å skille mellom totalskåren fra de to ulike informantgruppene, blir foreldrenes totalskåre kalt fSDQ og førskolelærernes totalskåre kalt ISDQ. For øvrig refereres det kun til foreldrenes totalskåre.

Barn som informanter (jevnaldernominasjoner)

På dette tidspunktet fylte ikke barna selv ut SDQ grunnet sin lave alder. I stedet ble de i intervjuene bedt om å nevne hvilke av barna i deres barnegruppe de mente gjorde seg bemerket i forhold til syv beskrivelser av ulike former for prososial og antisosial atferd. Barna fikk først se et bilde av en handling og ble fortalt hva den innebar, deretter skulle de svare på hvilke barn på deres avdeling eller i deres barnehage som ofte gjorde dette. Det ble deretter

registrert hvor mange nominasjoner det enkelte barn hadde mottatt fra andre på hver av beskrivelsene.

2.3.2 Utdanningsnivå

Foreldrene oppga mors og fars utdanningsnivå, det vil si høyest oppnådde formelle utdanning. Denne ble målt langs en sekspunktsskala der verdien 1 representerte kun ungdomsskole, 2 representerte noe (men ikke fullført) videregående, 3 representerte yrkesfaglig videregående, 4 representerte oppnådd studiekompetanse, 5 representerte laveregrads høyere utdanning (inntil fire år) og 6 representerte høyeregrads høyere utdanning (mer enn fire år). Foreldrene krysset av for riktig alternativ.

2.3.3 Mors foreldrestil

Foreldre respondentene, som i all hovedsak var mødre, tok stilling til ni enkeltstående utsagn angående holdninger, atferd og opplevelser knyttet til oppdragelse av egne barn. Disse utsagnene ble tatt fra den norske "Mor og barn- undersøkelsen" (MoBa) (Folkehelseinstituttet, 2003). Eksempler på utsagn er "Ofte er det lettere å la barnet få viljen sin enn at jeg må oppleve et raserianfall" og "Kos og klem er viktig for å vise mitt barn at jeg er glad i henne/ham". Foreldrene svarte langs en fempunktsskala fra "helt uenig" til "helt enig". Svarene ble gjort om til tallverdier fra 1 til 5, der høye verdier indikerte enighet med utsagnet og lave verdier indikerte uenighet med utsagnet.

2.3.4 Mors psykiske helse

Foreldrene besvarte en kortversjon av Symptom Check List (SCL) bestående av åtte utsagn som måler forekomst av angst- og depresjonsrelaterte symptomer (Tambs & Moum, 1993, Fink et al., 1995). Fordi symptomer på angst og depresjon inngår i de fleste former for mentale helseproblemer, kan dette instrumentet anvendes som en indikasjon på global psykisk helse (Tambs & Moum, 1993). Foreldrene rangerte hvert utsagn langs fire punkter fra "aldri" (lite problem) til "veldig ofte" (stort problem). Svarene ble kodet om til tallverdier fra 1 til 4 og summert til en totalskåre mellom 8 og 32, der lav skåre indikerte god psykisk helse og høy skåre indikerte dårlig psykisk helse.

2.3.5 Barnets språknivå

Barnets språknivå ble målt langs en sekspunktsskala fra ”snakker ikke ennå” til ”snakker i lange og sammensatte setninger”, der foreldrene krysset av for det alternativet som passet deres barn. Svaralternativene ble kodet om til tallverdier fra 1 (ikke språk) til 6 (velutviklet språk).

2.3.6 Barnets sosiale forståelse

Barnets sosiale forståelse ble målt som evne til perspektivtaking, altså hvor godt barnet forstår en annens sannsynlige tanker i en gitt situasjon. Dette ble gjort i barneintervjuet, der barnet gjennomførte to lignende oppgaver. I den første oppgaven skulle barnet svare på hvor det trodde at det lå mynter; i en lommebok eller i en melkekartong. Deretter ble myntene flyttet fra lommeboken til melkekartongen mens barnet så på, og barnet ble spurt om hvor det trodde at et annet barn som kom inn i rommet senere ville tro at myntene befant seg. I den andre oppgaven fikk barnet se en lukket pastilleske fylt med tegnestifter og ble spurt om hva det trodde var inne i esken. Barnet fikk så se innholdet, og ble deretter spurt om hva det trodde et annet barn som kom inn senere ville tro var i esken. Barnet fikk til slutt en totalskåre basert på begge oppgaver sammenlagt på 1 (ingen riktige), 2 (en oppgave riktig) eller 3 (begge oppgaver riktige). Høy skåre indikerte god evne til perspektivtaking, lav skåre mindre god evne til perspektivtaking. Disse oppgavene er utviklet ved Universitetet i Oslo (Melinder, Endestad & Magnussen, 2006) og basert på veldokumenterte metoder for vurdering av evne til perspektivtaking eller ”theory of mind” (Gopnik & Astington, 1998, Wimmer & Perner, 1983).

2.3.7 Barnehagestart

Foreldrene krysset av for i hvilke leveår barnet hadde gått i barnehage. For barnets første leveår ble det skilt mellom første og andre halvår, deretter representerte hver kategori ett leveår til og med 6. leveår. Første avkryssing ble brukt som indikasjon på hvor gammelt barnet var da det først begynte i barnehage.

2.3.8 Kjønn og alder

Foreldrene krysset av for barnets kjønn, dette ble så kodet 1 for jente og 2 for gutt. Barnets alder ble oppgitt i måneder.

2.4 Statistiske analyser

Samtlige analyser ble utført ved bruk av SPSS versjon 16.0.

2.4.1 Analyser av ekskluderte respondenter

Som nevnt ble kun foreldre og førskolelærere som hadde fylt ut hele SDQ inkludert i analysene. De samme analysene ble i tillegg utført på originalutvalget, og sammenligninger mellom dette og kjerneutvalget viste at å ekskludere ufullstendige skjemaer bedret resultatene både med hensyn til koeffisientstørrelser og signifikansnivå. Dette er høyst sannsynlig en konsekvens av at feilaktige skalaverdier ble fjernet. I mange tilfeller hadde foreldre og førskolelærere kun avgitt svar på noen få av de 25 utsagnene, noe som resulterte i en svært skjev skalaverdi. Det ble foretrukket å fjerne feilskårene fremfor å erstatte dem med gjennomsnitt, da det er vanskelig å vite hva respondentene ville svart på de resterende utsagn basert på verdien av noen ytterst få. Det ble i tillegg sjekket om det ved dette oppsto skjevheter med hensyn til den opprinnelige fordelingen av utdanningsnivå. Ingen skjevheter ble oppdaget.

Også barnematerialet ble analysert for potensielle skjevheter som følge av reduksjonen i antall deltagere. Det ble ikke oppdaget meningsfulle endringer i sammensetting av kjønn, alder og lignende, eller i statistiske utfall sammenlignet med originalmaterialet.

2.4.2 Reliabilitetsanalyser

De tre skalainstrumentene ble reliabilitetstestet via utregning av Cronbach`s alpha.

Som nevnt ble ett av utsagnene i både fSDQ og lSDQ fjernet i prosjektets første innsamlingsrunde. I andre datainnsamling var utsagnet tatt med igjen, og det var derfor mulig å sammenligne Cronbach`s alpha for skalaene ved henholdsvis første og andre innsamling. Sammenligning mellom førstegangs- og andregangs- skala for fSDQ viste at det ikke var vesentlige forskjeller i reliabilitet hverken for den relevante delskalaen (begge $\alpha = .35$) eller for totalskalaen ($\alpha = .71$ versus $\alpha = .73$). Heller ikke for lSDQ fantes vesentlige forskjeller for

delskalaen ($\alpha = .52$ versus $\alpha = .59$) eller for totalskalaen (begge $\alpha = .84$).

Totalskalaen for fSDQ hadde en forholdsvis lav alphaverdi, til tross for at den lå over grensen for hva som normalt blir ansett som akseptabelt (Pedhazur & Schmelkin, 1991). Dette kan potensielt komme av at den reelle faktorstrukturen i fSDQ ikke er identisk med Goodmans firefaktorinndeling. For å undersøke om dette var tilfelle, ble det utført en faktoranalyse av de 19 foreldreleddene. Denne viste at den reneste strukturen ble oppnådd ved spesifisering av to faktorer, den ene bestående av leddene for henholdsvis hyperaktivitet/konsentrasjonssvikt og atferdsproblemer, den andre bestående av leddene for emosjonelle problemer og problemer med jevnaldrende. Altså stemmer ikke faktorstrukturen i foreldreutvalget overens med den instrumentet forutsetter. Fordi delskalaene ikke blir anvendt i analysene, er imidlertid ikke faktorstrukturen avgjørende, og som nevnt vurderes alphanivået for totalskalaen som akseptabelt.

Cronbach`s alpha for ISDQ ($\alpha = .84$) og for psykisk helse- skalaen ($\alpha = .83$) vurderes begge som tilfredsstillende.

2.4.3 Hovedanalyser

Sammenhenger mellom variablene ble beregnet via bivariat korrelasjonsanalyse (Pearson`s r). De samme analysene ble også utført via et ikke-parametrisk alternativ (Spearman`s rank-order). Det ble ikke avdekket betydningsfulle avvik mellom disse, og kun resultatene fra den parametriske testen blir gjengitt. Vurdering av forskjeller i gruppegjennomsnitt ble utført via independent samples t-test med en tilleggsutregning av Pearson`s r, eller via enveis ANOVA, avhengig av antall grupper. Vurderinger av individuelle variablers prediktive verdi i forhold til SDQ og kontroll for eksistensen av bakenforliggende variabler og kjønns- og alderseffekter ble utført via henholdsvis enkel og multippel standard regresjonsanalyse og multippel hierarkisk regresjonsanalyse. Det ble sjekket at dataene ikke brøt mot prinsippene tilknyttet bruk av lineære regresjonsteknikker. Analyse av potensielle mediatoreffekter ble utført i henhold til Baron og Kennys modell (Baron & Kenny, 1986). I analyser der annet ikke er oppgitt, ble samtlige respondenter fra hver informantgruppe i kjerneutvalget inkludert. Manglende besvarelser forekom kun i minimal grad, det blir derfor ikke opplyst om det spesifikke antall besvarelser knyttet til hver av variablene.

3 Resultater

3.1 Gjennomsnitt og distribusjon av utdanningsnivå

Gjennomsnittlig utdanningsnivå var 4 ($SD= 1,3$) for mødrene og 3,7 ($SD=1,4$) for fedrene. Fordelingen mellom de seks ulike kategoriene vises i Tabell 1.

Tabell 1 Foreldrenes utdanningsnivå, fordelt etter kategori

Utdanningsnivå	Mor		Far	
	n	%	n	%
1. Ungdomsskole	19	3,8	36	7,2
2. Noe videregående skole	54	10,7	49	9,7
3. Yrkesfaglig videregående skole	104	20,7	175	34,8
4. Oppnådd studiekompetanse	92	18,3	68	13,5
5. Laveregrads høyere utdanning (inntil 4 år)	173	34,4	100	19,9
6. Høyeregrads høyere utdanning (mer enn 4 år)	61	12,1	55	10,9
Ikke besvart	0	0	20	4
Totalt	503	100	503	100

Som det fremkommer av tabellen, hadde nesten halvparten av mødrene utdanning over videregående nivå, mens det samme gjaldt for en knapp tredjedel av fedrene. På landsbasis har 27 % av befolkningen utdanning over videregående nivå, og 61 % av norske studenter er per i dag kvinner (SSB, 2010c). Andelen høyt utdannede var altså større i utvalget enn i befolkningen som helhet, spesielt gjaldt dette for mødrene. At flere av mødrene enn fedrene hadde høyere utdanning, stemmer overens med tallene som viser at norske kvinner i større grad enn norske menn tar utdanning utover videregående skole.

3.2 Sammenhenger mellom utdanningsnivå og barnas psykologiske fungering

3.2.1 Utdanningsnivå og SDQ

Aller først ble det foretatt en korrelasjonsanalyse av sammenhengen mellom utdanningsnivå (rangert fra 1 til 6) og SDQ. I analysen inngikk både mors, fars og

foreldrenes samlede utdanningsnivå (summert). Det summerte utdanningsmålet ble inkludert fordi det kunne tenkes at sammenhengen mellom SDQ og utdanningsnivå ville være ulik avhengig av om begge foreldrene hadde høyere utdanning, om kun den ene av foreldrene hadde høyere utdanning, eller om begge hadde lavere utdanning. Resultatene er presentert i Tabell 2. Som tabellen viser, var det en statistisk signifikant sammenheng mellom samtlige av utdanningsmålene og SDQ. Korrelasjonen for mors utdanningsnivå var noe høyere enn for både fars utdanningsnivå og det summerte utdanningsmålet.

Tabell 2 Bivariate korrelasjoner mellom henholdsvis mors, fars og summert (mor+far) utdanningsnivå og SDQ

	1	2	3
1 SDQ	–		
2 Mors utdanningsnivå	-.18**	–	
3 Fars utdanningsnivå	-.11*	.44**	–
4 Summert utdanningsnivå	-.17**	.84**	.86**

* $p < .05$ ** $p < .01$

For å avgjøre hvorvidt hver av de individuelle utdanningsmålene ga unike signifikante bidrag til variasjonen i fungering eller ikke, ble det utført multipel standard regresjonsanalyse med SDQ som kriterievariabel og mors og fars utdanningsnivå som prediksjonsvariabler. Resultatene fra regresjonsanalysen (se Tabell 3) viste at mens mors utdanningsnivå ga et signifikant bidrag selv når det ble kontrollert for fars, forsvant bidraget fra fars utdanningsnivå når det ble kontrollert for mors.

Tabell 3 Resultater fra multipel standard regresjonsanalyse med SDQ som kriterievariabel og mors og fars utdanningsnivå som prediksjonsvariabler

	B	SE	β	Signifikansnivå (p)
Mors utdanningsnivå	-.42	.13	-.16	<.01
Fars utdanningsnivå	-.11	.13	-.04	.38

3.2.2 Varianter av utdanningsmålene og SDQ

Tilleggsanalyser ble utført for å undersøke hvorvidt sammenhengen mellom utdanningsmålene og SDQ endret seg dersom utdanningsmålene ble kategorisert på andre måter enn ved en seksdelt inndeling.

Først ble det undersøkt om det summerte utdanningsmålet viste en annerledes sammenheng med SDQ dersom det ble definert på en potensielt mer meningsfull måte enn ved ren addisjon. T- tester ble utført for å sammenligne foreldrepar hvor begge hadde høyere utdanning (over videregående nivå) med par hvor ingen hadde høyere utdanning, og par hvor mor hadde høyere utdanning og far ikke, med par hvor far hadde høyere utdanning og mor ikke. Ingen meningsfulle endringer i relasjonen til SDQ oppsto.

Deretter ble de individuelle utdanningsmålene delt inn i tre grupper: en der far og mor hadde samme utdanningsnivå, en annen der mor hadde høyere utdanning enn far (uavhengig av nivå) og en tredje der far hadde høyere utdanning enn mor. Forskjeller mellom disse ble undersøkt via enveis ANOVA. Gruppene skilte seg ikke signifikant fra hverandre.

For å undersøke om målet på mors utdanningsnivå ga sterkere utslag dersom det ble kategorisert etter andre og grovere inndelinger, ble variabelen delt inn i to sett med grupper. I det ene settet ble det skilt mellom mødre med og uten høyere utdanning, i det andre mellom mødre med den aller høyeste og de to laveste verdiene for utdanning. T- tester og korrelasjonsanalyse viste at gruppene i begge sett skilte seg signifikant fra hverandre, men endringen i r var ikke betydelig sammenlignet med originalmålet. Det ble derfor besluttet å bevare den opprinnelige seksdelingen.

3.2.3 Sammenligning av data fra ulike informanter

For å undersøke om informasjonen fra foreldrene ble bekreftet av andre informantgrupper, ble den sammenlignet med informasjonen fra førskolelærerne og fra barna.

Det ble foretatt en korrelasjonsanalyse av sammenhengen mellom mødrenes utdanningsnivå og ISDQ. Denne var statistisk signifikant, men koeffisienten var noe lavere enn ved bruk av fSDQ ($r = -.13, p < .01$). Det ble i tillegg foretatt korrelasjonsanalyse av sammenhengen mellom utdanningsnivå og hvert barns totale antall mottatte jevnaldernominasjoner på hver av atferdsbeskrivelsene. Denne viste at kun en av beskrivelsene (trøster andre barn) var signifikant korrelert (se Tabell 4).

Tabell 4 Bivariate korrelasjoner mellom mors utdanningsnivå og barnas totale antall mottatte jevnaldernominasjoner på syv kategorier av prososial og antisosial atferd

Mors utdanningsnivå	
<u>Prososial atferd</u>	
Hjelper andre	.08
Trøster andre	.10*
Deler med andre	.07
<u>Antisosial atferd</u>	
Sier stygge ting om andre	-.06
Stjeler/ødelegger/gjemmer andres ting	-.07
Slår/sparker/dytter andre	-.07
Holder andre utenfor	-.05

* $p < .05$

Sammenhengen mellom mødrenes utdanningsnivå og barnas fungering ble bekreftet i informasjonen fra førskolelærerne, da også ISDQ viste signifikant sammenheng med målet på mors utdanningsnivå. Ved bruk av barnas nominasjoner ble det imidlertid ikke avdekket vesentlige sammenhenger, kun en av syv atferdsbeskrivelser slo ut som signifikant korrelert. Betydningen av denne uoverensstemmelsen mellom informantgruppene vil diskuteres senere i oppgaven.

3.3 Mulige bakenforliggende faktorer

For enkelhets skyld omtales alle variablene det ble kontrollert for som bakenforliggende faktorer. Altså inkluderes også kjønn og alder i denne gruppen, selv om de spiller en noe annen konseptuell rolle som kontrollvariabler. De mulige bakenforliggende faktorene blir av samme grunn også omtalt kun som bakenforliggende faktorer. Dette betyr imidlertid ikke at deres status er blitt endret fra mulige til *faktiske* bakenforliggende faktorer.

3.3.1 Deskriptive analyser

Som nevnt var barna i gjennomsnitt litt over 4 år gamle, og utvalget besto av omtrent like mange gutter og jenter. Psykisk helse- skalaen hadde et gjennomsnitt på 9,9, noe som indikerer generelt lav forekomst av psykiske problemer blant mødrene. Hele 80 % ($n = 401$) av barna ble plassert i gruppen med aller høyeste verdi for språknivå (snakker i lange og

sammensatte setninger). Et lite flertall (53,5 %, $n = 269$) av barna fikk ingen riktige svar på perspektivtakingsoppgavene, mens resten (46,5 %, $n = 234$) hadde minst ett riktig svar. Gjennomsnittsalder for barnehagestart var mellom 2 og 3 år.

3.3.2 Korrelasjonsanalyser

En oversikt over de bivariate korrelasjonene mellom samtlige av variablene, er presentert i Vedlegg 1 og Vedlegg 2. På grunn av det høye antallet variabler, er oversikten delt inn i to tabeller. I Vedlegg 1 finnes en oversikt over korrelasjonene mellom alle variabler unntatt foreldrestilvariablene, mens Vedlegg 2 inneholder foreldrestilvariablenes korrelasjoner med de øvrige variablene. Statistisk signifikante resultater kommenteres nedenfor.

SDQ var i analysen negativt korrelert med barnets språknivå og positivt korrelert med mors psykiske helse. Dette vil si at barn med dårligere psykologisk fungering på gruppenivå også hadde dårligere språkfungering og mødre med dårligere psykisk helse enn barn med bedre psykologisk fungering. Barn med dårligere psykologisk fungering hadde i tillegg mødre som sa seg mindre enig i foreldrestilutsagnet om at deres atferd virker inn på barnets oppførsel, og mer enig i utsagnene om at det ikke nytter å nekte barnet det han/hun vil ha, at deres liv i hovedsak blir kontrollert av barnet og at det ofte er lettere å la barnet få viljen sin enn å takle et raserianfall, enn mødre til barn med bedre psykologisk fungering.

Mors utdanningsnivå var negativt korrelert med barnehagestart og positivt korrelert med barnas sosiale forståelse. Dette vil si at barn av mødre med høyere utdanning begynte tidligere i barnehage og hadde bedre sosial forståelse enn barn av mødre med lavere utdanning. Mors utdanningsnivå var dessuten korrelert til fire av foreldrestilutsagnene. Mødre med høyere utdanning sa seg i mindre grad enig i utsagnet om at de legger stor vekt på å lære barnet at det ikke alltid kan få viljen sin og i større grad enig i utsagnene om at det de gjør påvirker deres barns oppførsel, at deres liv i hovedsak blir kontrollert av barnet og at de noen ganger lar barnet slippe unna med ting dersom de selv er slitne, enn mødre med lavere utdanning.

Kun to variabler var signifikant korrelert med både SDQ og mors utdanningsnivå. Foreldrestilutsagnet "Det jeg gjør har innvirkning på mitt barns oppførsel" var negativt korrelert med SDQ og positivt korrelert med utdanningsnivå. Dette betyr at mødre som sa seg enig i dette utsagnet, både hadde høyere utdanning og rapporterte om bedre fungering for sine barn enn mødre som sa seg mindre enig i utsagnet. Foreldrestilutsagnet "Mitt liv blir i

hovedsak kontrollert av barnet mitt” var imidlertid positivt korrelert med begge hovedvariablene, noe som betyr at mødre som sa seg enig i dette utsagnet både hadde høyere utdanning og rapporterte om *dårligere* fungering for sine barn enn mødre som sa seg mindre enig med utsagnet.

3.3.3 Regresjons- og mediatoranalyser

For å undersøke om de bakenforliggende variablene hadde effekt på sammenhengen mellom mors utdanningsnivå og SDQ, ble det først utført enkel standard regresjonsanalyse med mors utdanningsnivå som prediksjonsvariabel og SDQ som kriterievariabel. Resultatene ($B = -.47$, $SE = .12$, $\beta = -.18$, $R^2 = .032$, $p < .01$) viser at mors utdanningsnivå forklarer 3, 2 % av variansen i SDQ før kontroll for variablene.

Multipel hierarkisk regresjonsanalyse ble så anvendt for å undersøke om sammenhengen endret seg etter kontroll for de bakenforliggende variablene. Disse ble innført i første trinn av analysen, mens mors utdanningsnivå ble tilført i det neste. Resultatene vises i Tabell 5. Som det fremkommer av tabellen, ble det ikke avdekket vesentlige endringer i sammenhengen mellom mors utdanning og SDQ. En betydelig andel av variansen forklart av mors utdanningsnivå (R^2) ble bevart selv etter innføring av de bakenforliggende variablene, i tillegg ble regresjonskoeffisientene endret kun i svært liten grad. Disse resultatene indikerer at de bakenforliggende variablene ikke hadde vesentlig effekt på sammenhengen mellom utdanningsnivå og SDQ. Samtidig ble det som nevnt funnet at to av foreldrestilutsagnene var signifikant korrelert med begge hovedvariablene. Det ble derfor besluttet å anvende mediatoranalyse som beskrevet hos Baron & Kenny (1986) på disse. Baron og Kennys prosedyre består av tre steg utført ved bruk av standard regresjonsanalyse: a) den uavhengige variabelen som prediksjonsvariabel og mediatorvariabelen som kriterievariabel, b) den uavhengige variabelen som prediksjonsvariabel og den avhengige variabelen som kriterievariabel, og c) den uavhengige variabelen og mediatorvariabelen som prediksjonsvariabler og den avhengige som kriterievariabel. Dersom hel eller delvis mediering skal kunne slås fast, må den uavhengige variabelen ha innvirkning på mediatorvariabelen, den uavhengige variabelen ha innvirkning på den avhengige variabelen, og mediatorvariabelen ha innvirkning på den avhengige variabelen når kontrollert for den uavhengige variabelen. Dersom disse tre premissene bekreftes, skal dessuten effekten av den uavhengige variabelen være mindre etter kontroll for mediatorvariabelen (steg c) enn i steg b. Analysene viste at til tross for at alle premisser ble bekreftet, oppsto kun minimale endringer i

regresjonskoeffisientene for utdanningsvariabelen etter kontroll for de potensielle mediatorvariablene (endring i $\beta < .03$). Det ble på grunn av den svært svake endringen konkludert med at ingen av utsagnene kunne sies å fungere som mediatorvariabler.

Tabell 5 Multipl hierarkisk regresjonsanalyse med SDQ som kriterievariabel, de bakenforliggende variablene innført i trinn 1 og mors utdanningsnivå innført i trinn 2. Regresjonskoeffisienter, standardfeil og signifikansnivå for hver av variablene samt R² for hele modellen presenteres av plasshensyn kun fra trinn 2

	B	SE	β	Sig.nivå (p)	R ²	Endring i R ²
Foreldrestil 1: Det jeg gjør har innvirkning på mitt barns oppførsel	-.32	.22	-.07	.15		
Foreldrestil 2: Barnet mitt pleier å få det som han/hun vil likevel, så det er ingen vits i å prøve å nekte ham/henne engang	.36	.26	.07	.16		
Foreldrestil 3: Kos og klem er viktig for å vise barnet at jeg er glad i henne/ham	.18	.34	.02	.59		
Foreldrestil 4: Hvis barnet og jeg har en konflikt, er det vanligvis lett å avlede	-.32	.17	-.08	.06		
Foreldrestil 5: Mitt liv blir i hovedsak kontrollert av barnet mitt	.28	.15	.09	.05		
Foreldrestil 6: Jeg legger stor vekt på at barnet skal lære å takle at han/hun ikke kan få viljen sin i alt	.24	.23	.05	.30		
Foreldrestil 7: Ofte er det lettere å la barnet få viljen sin enn at jeg må oppleve et raserianfall	.08	.17	.02	.63		
Foreldrestil 8: Noen ganger når jeg er sliten, lar jeg barnet mitt få gjøre ting jeg normalt ellers ikke ville tillatt	.14	.15	.04	.35		
Foreldrestil 9: Hvilke oppdragelsesstrategier du bruker spiller ikke så stor rolle, hvis du er glad i barna, utvikler de seg bra	-.01	.13	<-.01	.96		
Mors psykiske helse	.39	.06	.28	<.01		
Barnets språknivå	-.68	.22	-.16	<.01		
Barnets sosiale forståelse	-.14	.21	-.03	.49		
Barnehagestart	-.35	.17	-.10	.04		
Kjønn	.50	.30	.07	.09		
Alder	.02	.01	.12	.05		
Mors utdanningsnivå	-.46	.12	-.17	<.01	.199**	.025**

**p<.01

3.3.4 Tilleggsanalyser

På grunn av det overveldende antallet mødre blant foreldreresspondentene, ble informasjon om psykisk helse og foreldrestil behandlet som indikasjoner på mødrenes psykiske helse og foreldrestil, uavhengig av faktisk omsorgsgivertype. Det kunne imidlertid tenkes at de av respondentene som ikke var mødre ga systematisk annerledes besvarelser enn de av respondentene som faktisk var mødre. Det ble derfor helt til slutt utført nye korrelasjons- og regresjonsanalyser etter at de av foreldreinformantene som oppga å være fedre eller forsterforeldre og de av informantene som manglet opplysninger om omsorgsgivertype ble utelatt. Totalt utgjorde denne gruppen 12 % ($n = 61$) av respondentene. Alle koeffisienter og variansandeler ble med dette svakere, men det statistisk signifikante mønsteret besto. De svekkede størrelsene skyldes mest sannsynlig reduksjonen i antall respondenter, og konseptuelt var resultatene de samme som i de opprinnelige analysene.

4 Diskusjon

4.1 Hovedfunn

1. Det ble avdekket en sammenheng mellom mødrenes utdanningsnivå og barnas psykologiske fungering. Sammenhengen ble rapportert både av foreldrene selv og av barnas førskolelærere. Barnas vurderinger av hverandre viste imidlertid få signifikante relasjoner til mødrenes utdanningsnivå. Den observerte korrelasjonen var noe høyere mellom mødrenes utdanning og fungering enn mellom fedrenes utdanning og fungering, og mødrenes utdanningsnivå hadde i motsetning til fedrenes et unikt signifikant bidrag til variasjonen i denne.
2. Sammenhengen mellom mødrenes utdanningsnivå og barnas fungering ble kun minimalt redusert etter at mødrenes foreldrestil, mødrenes psykiske helse, barnets språknivå, barnets sosiale forståelse, barnehagestart, barnets kjønn og barnets alder ble kontrollert for. Det ble heller ikke avdekket vesentlige mediatoreffekter av relevante enkeltfaktorer.

4.2 Hva sier funnene om sammenhengen mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering?

Dette var en studie av barn og mødre fra et begrenset geografisk område i Norge. Norge er et land med gode velferdsordninger og få sosiale forskjeller sammenlignet med mange andre land, og utvalget var trukket fra et noe landlig område uten indre sosiale svingninger av den grad som oftere ses i byer. Alle barna gikk dessuten i barnehage. Det at sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering ble avdekket i et utvalg som dette, er interessant. Resultatene demonstrerer sammen med tidligere forskning at mødres utdanningsnivå er en faktor som opererer på tvers av samfunn med ulik kulturell og økonomisk struktur. Det ville vært forståelig dersom utdanningsnivå viste seg å ha minimal, om noen, relasjon til barns psykologiske fungering i samfunn med god og jevn tilgang på velferdsgoder, fordi slike goder kan ha potensial til å veie opp for eventuelle ressursmangler i hjemmemiljøet. Velfungerende barnehager, stabil og jevnt fordelt

samfunnsøkonomi og en demokratisk politisk styreform er samfunnstrekk som er med på å sikre at barn og deres familier får gode utgangspunkt, uavhengig av hvor lang utdanning foreldrene velger å ta. At utdanningsnivå fortsatt har sammenheng med barns psykologiske fungering i et samfunn som Norge, demonstrerer at dette er en faktor som har betydning utover dens forbindelse til andre samfunnsmessige og sosiale forhold.

Høyere utdannede mødre rangerte sine barn som bedre fungerende enn lavere utdannede mødre. Betyr dette at mors utdanningsnivå fungerer beskyttende mot dårlig psykologisk fungering hos disse barna?

Fordi den foreliggende studien har et tversnittdesign, er den ikke i stand til å avgjøre spørsmålet om kausalitet. Er det slik at høy utdanning hos mor fører til at barna får færre problemer, eller er det slik at mødre med bedre fungerende barn i større grad fullfører høyere nivåer av utdanning? Eller bunner denne samvariasjonen i en felles bakenforliggende faktor, slik at det i virkeligheten ikke er noen direkte sammenheng? Det kan ikke utelukkes at det finnes faktorer som påvirker mødres utdanningsnivå og barns psykologisk fungering hver for seg, men samtidig, og at sammenhengen som observeres derfor er spuriøs. Dette er et spørsmål som ikke kan besvares på bakgrunn av den aktuelle studien, og for enkelhets skyld antas det at sammenhengen mellom utdanning og fungering er reell. I så tilfelle er det sannsynlig at kausaliteten i størst grad går fra utdanning til fungering, fordi det er vanlig at mødre avslutter sine utdanningsgrader før eller kort tid etter at de har fått barn. Det kan allikevel ikke utelukkes at en del mødre fortsatt er under utdanning i det deres barn vokser opp, og at muligheten for å fullføre utdannelsen blant annet avhenger av hvordan deres barn fungerer. I disse tilfellene vil altså fungering kunne virke inn på utdanning, enten i tillegg til eller i stedet for at påvirkningen foregår motsatt vei.

Korrelasjonskoeffisienten for sammenhengen mellom mors utdanning og SDQ var på $-.18$, som anses som en forholdsvis lav verdi (Pedhazur & Schmelkin, 1991). Lave til moderate korrelasjonskoeffisienter er imidlertid vanlige i forskning på sammenhengen mellom foreldres utdanningsnivå og barns psykologisk fungering, og resultatet er derfor ikke oppsiktsvekkende. En korrelasjonskoeffisient på $-.18$ indikerer relativt små variasjoner mellom de ulike utdanningsnivåene, og statistisk sett var derfor forskjellen mellom barn av mødre med henholdsvis høyere og lavere utdanning ikke spesielt stor. Sammen med den lave andelen varians forklart av mors utdanningsnivå, tyder dette på at mødrenes utdanning neppe var det viktigste bidraget til barnas psykologiske fungering, i hvert fall på gruppenivå. Andre forhold ved barnas oppvekstmiljø har mest sannsynlig større innvirkning. Allikevel er SDQ

utformet slik at selv små forskjeller i skårer kan representere fra- eller nærvær av belastende vansker på konkrete områder. Totalskåren i SDQ sier noe om generell fungering, men ikke om skårer på enkeltutsagn. En forskjell i gjennomsnitt på bare ett poeng kan for eksempel representere at det ene barnet har fått skåren 2 ("stemmer bra") på utsagnet "Redd for mye, lett skremt", og det andre barnet har fått skåren 3 ("stemmer helt") på det samme utsagnet. Forskjellen på å *av og til* være redd og lettskremt, og å *ofte* være redd og lettskremt, kan være av stor betydning for barnets hverdagslige velvære. Enda større kan betydningen være dersom forskjellen er på to eller tre poeng, for eksempel mellom sjelden redd og lettskremt og ofte redd og lettskremt. Fordi barn av mødre med lavere utdanning som gruppe hadde høyere totalskåre på SDQ enn barn av mødre med høyere utdanning, kan det være at flere av barna med lavere utdannede mødre hadde problemer på spesifikke områder enn barna av høyere utdannede mødre.

Sammenhengen mellom utdanning og fungering kom som nevnt ikke like tydelig frem i barnas vurderinger av hverandre som i foreldrenes og førskolelærernes vurderinger. Barnas nominasjoner av andre barn som spesielt hensynsfulle eller spesielt lite hensynsfulle, viste kun en statistisk signifikant sammenheng i forhold til hvor ofte barna trøstet andre. Hvorfor oppsto denne forskjellen mellom informasjonen fra barna og de voksne? Det er mulig å anta at barn fordi de er i mer direkte kontakt med hverandre, er bedre til å vurdere hverandres atferd enn voksne. I så fall kan det være at mangelen på samsvar betyr at foreldrene og lærerne gir et misvisende bilde av forholdet mellom utdanning og fungering, ved at de overdriver problematisk atferd blant barn av lavere utdannede mødre og/eller undervurderer problematisk atferd blant barn av høyere utdannede mødre. Motsatt kan det hevdes at barn på grunn av sin lave alder mangler livserfaring og kompetanse til å vurdere andre på en korrekt og nyansert måte, og at det derfor er barna som gir feilaktig informasjon. I tillegg er det slik at jevnaldernominasjonene utgjør et noe annerledes mål på psykologisk fungering enn SDQ. Jevnaldernominasjonene er basert på rimelig spesifikke kategorier av atferd som ikke vurderes relatert til hverandre. SDQ er derimot basert på mange ledd og vurderer barna ved hjelp av en helhetlig skalaverdi, og er dermed mer nyansert. Det kan være at det hadde blitt oppnådd større enighet mellom barna og de voksne dersom barna hadde vært gamle nok til å fylle ut SDQ.

Oppsummert ser det ut til at det å være barn av mødre med høyere utdanning i alle fall i en viss grad kan fungere beskyttende mot problematisk fungering i dette utvalget. Dersom dette slås fast, må det i neste omgang stilles spørsmål om hvilke faktorer som bidrar til at

dette skjer. Hva er det ved de høyere utdannede mødre som gjør at deres barn fungerer bedre enn barna av mødre med lavere utdanning? Dette var fokus for studiens andre forskningsspørsmål.

4.3 Hvorfor ble det ikke avdekket effekter av de mulige bakenforliggende faktorene?

En rekke potensielle bakenforliggende faktorer ble kontrollert for, alle med bakgrunn i tidligere forskning. Det ble ikke funnet effekter av disse, verken enkeltvis eller samlet. En diskusjon knyttet til hver enkelt av variablene følger nedenfor.

4.3.1 Mors foreldrestil

Foreldrestil er en faktor som har mottatt stor oppmerksomhet i litteraturen. Flere studier viser sammenhenger mellom mødres utdanningsnivå og deres måte å oppdra på, og foreldrestil bidrar igjen til hvordan barn fungerer og utvikler seg. I denne studien ble det imidlertid ikke funnet effekter av foreldrestil på sammenhengen mellom utdanning og fungering. Dette kan forklares på to ulike måter. Den ene forklaringen er at foreldrestil ble målt via ni enkeltstående skårer som ble vurdert hver for seg, og ikke lagt sammen til en helhetlig verdi. Dette kan ha gjort at målet på foreldrestil ikke var sensitivt nok til å fange opp mulige reelle effekter. Utrekning av skalaverdier gir et bedre estimat av større mønstre, og kanskje er det selve foreldrestilmønsteret som er avgjørende. Det er derfor mulig at foreldrestil ville hatt effekt dersom denne ble målt i mer generelle og helhetlige termer, som for eksempel i dimensjonene autoritativ versus autoritær. Den andre forklaringen er at foreldrestil ikke opererer som bakenforliggende faktor i dette utvalget, og at resultatet derfor ville vært det samme uavhengig av målemetode. Det kan for eksempel være at kunnskap om barns utvikling og god oppdragelse er såpass utbredt blant disse foreldrene at den ikke varierer betydningsfullt mellom mødre med ulik utdanningsbakgrunn. Utvalget besto dessuten kun av foreldre med barn som gikk i barnehage. Velfungerende barnehager kan som nevnt bidra til å veie opp for mangler i hjemmemiljøet, slik at foreldres oppdragerstil blir mindre viktig her enn i utvalg der ikke alle går i barnehage. Det er mulig at resultatene ville sett annerledes ut dersom studien hadde vært basert på data fra foreldre og barn i befolkningen generelt.

4.3.2 Mors psykiske helse

Mors psykiske helse var i studien signifikant korrelert med barnas fungering, men ikke med mors utdanningsnivå. Dette indikerer at psykisk helse ikke fungerer som bakenforliggende faktor fordi forekomsten av angst- og depresjonssymptomer ikke er forbundet med lengde på utdanning blant disse foreldrene. Den generelle forekomsten av symptomer i utvalget var i tillegg svært lav, få av foreldrene rapporterte om særlige problemer i det hele tatt. Tidligere forskning har demonstrert sammenhenger mellom utdanningsnivå og psykisk helse i mange land verden over. At de samme resultater ikke ble funnet i dette utvalget, kan potensielt forklares med den jevne samfunnsstrukturen i Norge og den enda jevnere strukturen i utvalget. Å leve i et samfunn preget av egalitære politiske holdninger kan bidra til at utdanningsnivå ikke er like forbundet med opplevelse av personlig prestisje, mestring og trygghet som den kan være i mer hierarkiske samfunn. En relativt flat økonomisk struktur og tilgang på ressurser som et velfungerende helsesystem, kan dessuten bidra til at lav utdanning verken skaper eller opprettholder psykiske problemer blant mødrene i denne gruppen. Denne forklaringen fordrer imidlertid at lavere utdanning fører til psykiske problemer, og ikke omvendt. Hvorvidt lav sosioøkonomisk status fører til psykiske helseplager eller omvendt, er en debatt som har pågått innen forskningen i mange år (se for eksempel Murphy et.al., 1990). Dersom det heller er slik at psykiske problemer hindrer mennesker i å ta utdanning, vil resultatene måtte forklares med at mødre i dette utvalget av en eller annen grunn preges mindre av sin psykiske helsetilstand når de tar avgjørelser knyttet til utdanning sammenlignet med mennesker i mange andre land.

4.3.3 Barnets språknivå

Barnas språknivå var i studien korrelert med deres psykologiske fungering, men ikke med mors utdanningsnivå. Dette kan bety at språkfungering som antatt har betydning for psykologisk fungering, men at mødres utdanningsnivå ikke har betydning for barnas språknivå. Sammenhengen mellom mødres utdanningsnivå og barns språkfungering er blitt demonstrert flere ganger i tidligere forskning, så hva kan forklare at den ikke oppsto i dette utvalget? Fordelingen mellom de ulike nivåer av språkfungering var temmelig skjev, hele 80 % av barna fikk høyeste skåre og hadde dermed i følge foreldrene svært god språkfungering. Denne ensartetheten kan ha gjort det vanskelig å skjelle faktiske effekter av utdanning på språk. De aller fleste av barna var dessuten fire år eller eldre, og språkfungering er naturlig

nok positivt korrelert med alder. Det kan derfor være at den høye forekomsten av svært god språkfungering skyldes at kategoriene brukt for å måle denne i, var noe generelle, og at større forskjeller ville dukket opp dersom språkfungering var blitt målt på en mer nyansert måte. Et annet alternativ er at mødres utdanningsnivå faktisk ikke er forbundet med språkfungering hos disse barna, og at dette for eksempel skyldes at samtlige av barna går i barnehage. Å gå i barnehage når kvaliteten på denne er god, kan kanskje bidra til god språklæring hos barn uavhengig av hjemmemiljø. I så fall vil forskjeller i språklig stimulering basert på mødres utdanningsnivå kunne utjevnes av barnehagene. Denne forklaringen underbygges noe av den høye forekomsten av god språklig kompetanse.

4.3.4 Barnets sosiale forståelse

Barnas sosiale forståelse var som i tidligere forskning korrelert med mors utdanningsnivå. Faktoren var imidlertid ikke korrelert med SDQ, og ser derfor ikke ut til å ha betydning for barnas psykologiske fungering. Perspektivtakingsoppgavene var basert på veldokumenterte metoder for vurdering av "theory of mind", så manglende målesensitivitet er en lite troverdig forklaring. Resultatet kan i stedet skyldes at barnas psykologiske fungering avgjøres av flere faktorer enn sosial fungering, og dessuten at sosial fungering avgjøres av flere faktorer enn kun evne til perspektivtaking. For eksempel kan grad av emosjonell innsikt og kjennskap til og respekt for sosiale spilleregler være av minst like stor betydning. Det er ikke nok for et barn kun å være i stand til å forstå hvordan andre tenker, barnet må også være interessert i å bruke denne evnen til å inngå i velfungerende samspill med andre barn. Her kan mange andre faktorer ved barnets liv og oppvekstmiljø også spille inn.

4.3.5 Barnehagestart

Som forventet begynte barn av høyere utdannede mødre tidligere i barnehage enn barn av lavere utdannede mødre. Tidspunkt for barnehagestart hadde imidlertid ingen sammenheng med barnas fungering ved undersøkelsestidspunktet. Dette kan komme av flere årsaker. For det første begynte svært få av barna i barnehage før de hadde fylt ett år, og et lite flertall begynte først etter at de hadde fylt to år. Andersson (1992) fant i sine studier av svenske barn at den positive effekten av å begynne tidlig i barnehage slo sterkest ut når barnet hadde begynt i barnehage i løpet av andre halvdel av sitt første leveår. Det kan derfor være at effekten av å begynne tidlig i barnehage kun slår ut dersom barnet begynner i løpet av første leveår, og ikke

dersom barnet begynner etter første leveår. På grunn av ordningen med langvarig økonomisk kompensert fødselspermisjon for foreldre, begynner de fleste norske barn i barnehage etter fylte ett år, og dette kan gjøre at effekten av tidlig barnehagestart blir svakere. På en annen side kan det være at effekten av å begynne tidlig i barnehage er til stede også i denne gruppen, men at den ikke slår ut før senere i barnas liv. Andersson (1992) fant i tillegg at barnehagestart hadde en unik signifikant betydning for sosial kompetanse når barna var 13 år gamle, men ikke når de var åtte år gamle. Kanskje er det slik at tidligere barnehagestart også etter ett års alder har betydning, men at effekten ikke kommer til syne før noen år senere? Det kan også hende at tidspunkt for barnehagestart faktisk ikke har betydning i seg selv, og at andre sider ved barnehagehverdagen er av større viktighet, for eksempel antall timer barnet tilbringer i barnehagen per dag eller per uke. Det kan også være at startalder først har betydning når denne kombineres med for eksempel antall timer tilbrakt i barnehagen.

4.3.6 Alternative bakenforliggende faktorer

At det ikke ble avdekket bakenforliggende faktorer i denne studien, er antagelig delvis et resultat av noe upresise målemetoder og delvis av at de aktuelle faktorene faktisk ikke opererer som forklarende i denne gruppen. Det er mulig at det hadde blitt avdekket større effekter dersom mer presise mål på de samme faktorene hadde blitt anvendt. Det er også mulig at det hovedsakelig er andre bakenforliggende forhold som gjør seg gjeldende i dette utvalget. Det kan for eksempel være at andre egenskaper ved mødre og barn enn de som ble inkludert i denne studien er viktigere. Kanskje har mødre med høyere utdanning også høyere generell kognitiv fungering enn lavere utdannede mødre, noe de via genetisk arv og atferd overfører til sine barn, slik at barna derav igjen blir mer psykologisk robuste? I den amerikanske Fullerton Longitudinal Study ble det avdekket nokså høye korrelasjoner mellom mødres utdanningsnivå og grad av intellektuell orientering i hjemmemiljøet (Gottfried et al., 2003). I flere studier er det dessuten blitt funnet høyere korrelasjoner i IQ mellom familiemedlemmer som er genetisk forbundet enn mellom familiemedlemmer som ikke deler arvemateriale, og mellom eneggede versus toeggede tvillinger (Scarr, 1992). Det er også funnet at barns kognitive kompetanse kan ha betydning for deres psykologiske fungering (Masten et al., 1999).

Det er også mulig at andre forhold enn mor-barn-samspeillet og personlige egenskaper er avgjørende. For eksempel kan den observerte koblingen kanskje bunne i at mødre med ulikt utdanningsnivå skaper ulike nærmiljøer for sine barn. Blant annet kan det hende at

mødrene påvirker hvilke jevnaldrende barna omgås, og at det er erfaringene med disse som virker inn på barnas fungering. De fleste av barna i denne studien befinner seg i en alder hvor omgang med jevnaldrende utgjør en stadig større del av hverdagen, både i og utenfor barnehagen. Jevnaldrende og andre sider ved nærmiljøet kan derfor totalt sett ha større betydning for sammenhengen mellom utdanning og fungering enn mødrenes egenskaper. Fordi sammenhengen mellom mødres utdanningsnivå og barns psykologiske fungering antagelig er komplisert og sammensatt, er det også mulig at faktorer ved nærmiljøet og ved foreldrene opererer sammen og først har effekt når de vurderes i kombinasjon med hverandre.

4.4 Fordeler og begrensninger med studien

4.4.1 Studiens fordeler

Denne studien besto av et høyt antall barn, foreldre og førskolelærere. Det høye antallet deltagere gir større sjanse for å oppdage statistisk signifikante effekter, fordi små variasjoner som ikke vises i mindre utvalg blir synliggjort. Det er også en fordel å ha tilgang på data fra flere informanter samtidig, da dette gjør det mulig å kontrollere for eventuelle uoverensstemmelser mellom informantgruppene. ”Det første vennskap” inneholder mål på mange og viktige sider ved barn og deres foreldre, dette gjorde det mulig å inkludere mange potensielle bakenforliggende variabler i analysene. Å undersøke sammenhenger mellom foreldres utdanning og utfall hos barn i nokså homogene utvalg gir dessuten en naturlig kontroll av mange tredjevariabler, blant annet etnisk herkomst og store økonomiske variasjoner. Dette gjør det mulig å fastslå betydningen av utdanning med mange potensielt forstyrrende variabler utelukket.

4.4.2 Studiens begrensninger

Generaliseringsevne

Denne studien hadde som formål å si noe om funn i et begrenset utvalg, her bestående av barnehagebarn fra to forholdsvis små kommuner i nærheten av Oslo. Generaliseringsevne var derfor ikke et primært fokus i denne studien. Allikevel er det et poeng å diskutere hvem disse resultatene representerer. Kan resultatene for eksempel overføres til barn i Norge generelt? Det er mulig at resultatene ikke med enkelhet kan overføres til alle barn i Norge,

blant annet fordi norsk forskning har vist at lavt utdannede mødre i mindre grad enn høyere utdannede mødre har sine barn i barnehage, uavhengig av barnas alder (Ellingsæter & Gulbrandsen, 2003). Barn av lavt utdannede mødre var derfor med stor sannsynlighet underrepresentert i utvalget, noe som også understøttes av den store andelen deltagere med utdanning utover videregående nivå. Det er mer trolig at resultatene representerer de av norske barn som går i barnehage, som også er en relativt stor gruppe. Samtidig gjør det faktum at 36 % av de forespurte foreldrene avsto å delta i "Det første vennskap" også denne generaliseringen utfordrende. Det kan ikke utelukkes at de av foreldrene som takket nei til å delta skilte seg fra de av foreldrene som takket ja på relevante områder. Det er for eksempel mulig at foreldre til barn med psykologiske vansker i større grad unnlot å delta fordi de vurderte deltagelse i et omfattende forskningsprosjekt som en ekstra byrde i en allerede belastet situasjon.

Design

Den foreliggende studien har som nevnt form av en tverrsnittstudie, og all anvendt informasjon er derfor avgitt på ett tidspunkt. Tverrsnittstudier er av korrelasjonell art og kan si noe om hvilke sammenhenger som eksisterer og ikke, men ikke hvorvidt a fører til b eller omvendt, eller om en tredjevariabel skaper en spuriøs sammenheng. Det er ofte mulig på logisk basis å anta hvilke faktorer som opptrer som henholdsvis utløsende og reaktive, men tverrsnittstudier gir ingen mulighet for statistisk uttesting av dette. Det er derfor sannsynlig at studien ville gitt mer informasjon om kausale forhold dersom det hadde blitt anvendt et longitudinelt perspektiv. Formålet med undersøkelsen var imidlertid ikke å avdekke det kausale forholdet mellom utdanning og fungering, men å se om sammenhengen i det hele tatt eksisterte.

All informasjon i studien ble avgitt ved selvrapporing, enten via spørreskjema eller i intervjuer. Denne prosedyren innebærer alltid en viss risiko for det Pedhazur og Schmelkin (1991) kaller respondenteffekter. For eksempel kan det forekomme såkalte sosial ønskbareffekter, der respondenten forvrenger opplysningene han eller hun gir for å fremstå på en bestemt måte. Slike effekter kan oppstå selv om respondenten ikke er klar over at han eller hun gir feil informasjon, og betyr ikke nødvendigvis at respondenten bevisst har gått inn for å manipulere egne opplysninger. Respondenten kan i tillegg misforstå spørsmålene, ha en uriktig oppfatning av den virkeligheten han eller hun anmodes å rapportere om, eller på andre måter bidra til at informasjonen som samles inn ikke er korrekt.

Selv om det er mulig å redusere sannsynligheten for slike effekter, blant annet gjennom å formulere tydelige og presise spørsmål og la respondenten svare anonymt, er det aldri mulig å eliminere denne risikoen. Muligheten for forekomst av respondenteffekter må derfor inngå i den totale vurderingen av resultater fra slik forskning.

Utdanningsmålet

Det kan stilles spørsmålsteget ved hvorvidt målet på utdanning var informativt nok. Til tross for at utdanningsnivå er et akseptert sosioøkonomisk mål, kan det være at for eksempel mål på type utdanning hadde gitt mer mening. Kanskje er det større forskjeller mellom barn av mødre som utdanner seg innenfor barnerettede eller mer generelt omsorgsrettede områder og barn av mødre som utdanner seg innen andre fagområder? Det kan også hende at kombinasjonen av disse har større betydning enn hvert av målene separat.

Enkelte av mødrene kan dessuten ha vært under utdanning da undersøkelsen ble gjennomført, og vil i så fall ha blitt klassifisert som lavere utdannet enn de faktisk er. Dersom man antar at sammenhengen mellom utdanning og fungering forklares av kvaliteter ved mor-barn-samspeillet som i høy grad er til stede også *før* utdanningen gjennomføres, kan dette forkludre resultatene. I hvilken grad dette eventuelt forstyrrer resultatenes gyldighet, kommer imidlertid an på hvor mange slike tilfeller det er snakk om. Som nevnt fullfører de fleste foreldre sin utdanning før barna blir født, eller mens barna fortsatt er ganske små. Studien hadde dessuten et nokså høyt antall deltagere, og dette er med på å beskytte mot ubetydelige variasjoner i utvalget.

Det ble i denne studien valgt å ikke undersøke sammenhenger mellom fedrenes utdanning og barnas fungering. I vår tid, og spesielt i land som har kommet langt i likestillingsarbeidet, er det plausibelt å anta at fedre har større betydning for sine barns oppvekst enn hva som tradisjonelt har vært vanlig. Det er mulig at far i slike samfunn har tilnærmet like stor, om ikke jevnstor, betydning for barns utvikling og fungering som mor. Valget om å utelukke fedrene var basert på funn fra tidligere forskning i tillegg til statistiske funn som indikerte at mødrenes utdanning var sterkere forbundet med barnas fungering. Det kan imidlertid ikke utelukkes at mer informasjon om sammenhengen kunne blitt avdekket dersom fokuset også hadde blitt rettet mot far.

4.5 Konklusjon

Denne studien har vist at mødres utdanningsnivå er forbundet med barns psykologiske fungering i et utvalg bestående av omtrent 500 norske barnehagebarn og deres foreldre. Dette er viktig informasjon fordi den beskriver hvordan utdanning opptrer som en korrelasjonsfaktor selv i kulturelt begrensede utvalg. Til tross for at studiens design ikke gjør det mulig å fastslå årsaksretning, er det sannsynlig at utdanning først og fremst fører til variasjoner i fungering, og ikke omvendt. Det kan imidlertid ikke utelukkes at sammenhengen går motsatt vei eller skapes av en felles tredjevariabel, men det er logisk rimelig å anta at utdanning påvirker foreldres atferd og valg, og at disse igjen påvirker deres barns fungering. Fordi det ikke ble avdekket effekter av potensielle bakenforliggende faktorer, gir ikke resultatene grunnlag for si noe sikkert om hvorfor sammenhengen oppstår. Resultatene gir derfor heller ikke grunnlag for å trekke konklusjoner om hvilke praktiske implikasjoner denne kunnskapen bør få. Videre forskning på området bør derfor fortsette søket etter bakenforliggende faktorer, for på den måten å kunne si mer sikkert hvordan kunnskapen kan anvendes for å optimalisere sannsynligheten for god psykologisk fungering hos barn. Dersom utdanning bidrar til utvikling av foreldreegenskaper som gjør det lettere å skape gode samspill og en god hverdag for barn, er det viktig å vite hvilke egenskaper dette er og hvordan man kan sørge for at flest mulig mødre utvikler disse. Videre forskning på området bør også se nærmere på fars rolle i forbindelse med barns oppvekst og fungering, spesielt i kulturer med større fokus på fars deltagelse.

Litteraturliste

- Andersson, B.-E. (1992). Effects of day-care on cognitive and socioemotional competence of thirteen-year-old Swedish school-children. *Child Development*, 63, 20-36.
- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator- mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (6), 1173-1182.
- Baumrind, D. (1966). Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), 887-907.
- Baumrind, D. (1967). Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior. *Genetic Psychology Monographs*, 75 (1), 43-88.
- Becker, G. S. (1993). *Human Capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education* (3.utg.). Chicago: The University of Chicago Press.
- Bishop, D. V. M., & Norbury, C. F. (2008). Speech and language disorders. I M. Rutter, D. V. M. Bishop, D. S. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, & A. Thapar (red.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (s. 782-801). Oxford: Blackwell Publishing.
- Borgan, J. K. (2007, 19.juni). *Høyest dødelighet blant ufaglærte menn*. Hentet 06. august 2010 fra <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200703/02/index.html>
- Borge, A. I, Hartmann, E., Strøm, S. (1996). The Norwegian perspective on issues of quality in day care. *European Journal of Psychology of Education*, 11(2), 129-137.
- Borge, A. I. H., & Melhuish, E. C. (1995). A longitudinal study of childhood behaviour problems, maternal employment, and day care in a rural Norwegian community. *International Journal of Behavioral Development*, 18, 23-42.
- Bornstein, M. H., & Bradley, R. H. (red.). (2003). *Socioeconomic status, parenting and child development*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.

- Bornstein, M. H., & Bradley, R. H. (2003). Introduction. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley, (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 1-12). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Bornstein, M. H., Hahn, C., Suwalsy, J. T. D., & Haynes, O. M. (2003). Socioeconomic status, parenting and child development: The Hollingshead four-factor index of social status and the socioeconomic index of occupations. I M H. Bornstein, & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting, and child development* (s. 29-82). Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2003). Age and ethnic variations in family process mediators of SES. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 161-188). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Bronfenbrenner, U. (1977). Toward an experimental ecology of human development. *The American Psychologist*, 32 (7), 513-531.
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36 (1), 113-149.
- Claycomb, C. D., Ryan, J. J., Miller, L. J., & Schnakenberg-Ott, S. D. (2004). Relationships among attention deficit hyperactivity disorder, induced labor, and selected physiological and demographic variables. *Journal of Clinical Psychology*, 60 (6), 689–693.
- Cole, M., Cole, S. R., & Lightfoot, C. (2005). *The development of children* (5.utg.). New York: Worth Publishers.
- Cutting, A. L., & Dunn, J. (1999). Theory of mind, emotion understanding, language, and family background: Individual differences and interrelations. *Child Development*, 70 (4), 853–865.
- Downey, G., & Coyne, J. C. (1990). Children of depressed parents: An integrative review. *Psychological Bulletin*, 108 (1), 50-76.

- Duncan, G. J., & Magnuson, K. A. (2003). Off with Hollingshead: Socioeconomic resources, parenting and child development. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 83-106). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Ellingsæter, A. L., & Gulbrandsen, L. (2003). *Barnehagen- fra selektivt til universelt velferdsgode* (Rapport nr. 24/03). Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).
- Ensminger, M. E., & Fothergill, K. (2003). A decade of measuring SES: What it tells us and where to go from here. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 13-28). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Fewell, R. R., & Deutscher, B. (2004). Contributions of early language and maternal facilitation variables to later language and reading abilities. *Journal of Early Intervention, 26* (2), 132-145.
- Fink, P., Jensen, J., Borgquist, L., Brevik, J. I., Dalgard, O. S., Sandager, I., Engberg, M., ... Munk-Jørgensen, P. (1995). Psychiatric morbidity in primary public health care: A Nordic multicentre investigation. *Acta Psychiatrica Scandinavica, 92*, 409 - 418.
- Folkehelseinstituttet. (2003, 27. Oktober). Spørreskjemaer – Mor og barn-undersøkelsen (Spørreskjema 6-36 måneder etter fødsel). Hentet 28. September 2010 fra http://www.fhi.no/eway/default.aspx?pid=233&trg=MainLeft_5631&MainArea_5661=5631:0:15,2301:1:0:0:::0:0&MainLeft_5631=0:0:
- Frank, D. A., Rose-Jacobs, R., Beeghly, M., Wilbur, M., Bellinger, D., & Cabral, H. (2005). Level of prenatal cocaine exposure and 48-month IQ: Importance of preschool enrichment. *Neurotoxicology and Teratology, 27*, 15-28.
- Gardner, F., & Shaw, D. S. (2008). Behavioral problems of infancy and preschool children (0-5). I M. Rutter, D. V. M. Bishop, D. S. Pine, S. Scott, J. Stevenson, E. Taylor, & A.

- Thapar (red.), *Rutter's child and adolescent psychiatry* (s. 882-893). Oxford: Blackwell Publishing.
- Gelfand, D. M., & Teti, D. M. (1990). The effects of maternal depression on children. *Clinical Psychology Review, 10*, 329-353.
- Glover, S. H., Pumariega, A. J., Holzer, C. E., Wise, B. K., & Rodriguez, M. (1999). Anxiety symptomatology in Mexican-American adolescents. *Journal of Child and Family Studies, 8* (1), 47-57.
- Goodman, R. (1997). The strengths and difficulties questionnaire: A research note. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 38* (5), 581-586.
- Gopnik, A., & Astington, J. W. (1988). Children's understanding of representational change and its relation to the understanding of false belief and the appearance-reality distinction. *Child Development, 59*, 26-37.
- Gottfried, A. W., Gottfried, A. E., Bathurst, K., Guerin, D. W., & Parramore, M. M. (2003). Socioeconomic status in children's development and family environment: Infancy through adolescence. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 189-208). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Grøholt, E. K., Stigum, H., Nordhagen, R., & Köhler, L. (2003). Recurrent pain in children, socio-economic factors and accumulation in families. *European Journal of Epidemiology, 18*, 965-975.
- Gyamfi, P., Brooks-Gunn, J., & Jackson, A. P. (2001). Associations between employment and financial and parental stress in low-income single black mothers. *Women & Health, 32* (1), 119-135.
- Hoff, E. (2003). Causes and consequences of SES-related differences in parent-to-child speech. I M. H. Bornstein & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 147-160). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

- Hoffman, L. W. (2003). Methodological issues in studies of SES, parenting and child development. I M. H. Bornstein, & R. H. Bradley (red.), *Socioeconomic status, parenting and child development* (s. 125-144). New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Hortacsu, N. (1995). Parents` education levels, parents` beliefs, and child outcomes. *The Journal of Genetic Psychology*, 156 (3), 373-383.
- Horwitz, S. M., Irwin, J. R., Briggs-Gowan, M. J., Heenan, J. M. B., Mendoza, J., & Carter, A. S. (2003). Language delay in a community cohort of young children. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 42 (8), 932-940.
- Jones, D. C., Rickel, A. U., & Smith, R. L. (1980). Maternal child-rearing practices and social problem-solving strategies among preschoolers. *Developmental Psychology*, 16 (3), 241-242.
- Langner, T. S., Gersten, J. C., Greene, E. L., Eisenberg, J. G., Herson, J. H., & McCarthy, E. D. (1974). Treatment of psychological disorders among urban children. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (2), 170-179.
- Lorant, V., Deliège, D., Eaton, W., Robert, A., Philippot, P., & Anseau, M. (2003). Socioeconomic inequalities in depression: A meta-analysis. *Journal of Epidemiology*, 157 (2), 98-112.
- Lovejoy, M., C., Graczyk, P. A., O`Hare, E., & Neuman, G. (2000). Maternal depression and parenting behavior: A meta-analytic review. *Clinical Psychology Review*, 20 (5), 561-592.
- Magnuson, K. A., Sexton, H. R., Davis-Kean, P. E., & Huston, A. C. (2009). Increases in maternal education and young children`s language skills. *Merrill-Palmer Quarterly*, 55 (3), 319-350.
- Marks, G. N. (2008). Are father's or mother's socioeconomic characteristics more important influences on student performance? Recent international evidence. *Social Indicators Research*, 85 (2), 293-309.

- Masten, A. S., Hubbard, J. J., Gest, S. D., Tellegen, A., Garnezy, N., & Ramirez, N. (1999). Competence in the context of adversity: Pathways to resilience and maladaptation from childhood to late adolescence. *Development and Psychopathology*, 11, 143–169.
- Mathiesen, K.S., Tambs, K., Dalgard, O.S. (1999). The influence of social class, strain and social support on symptoms of anxiety and depression in mothers of toddlers. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 34, 61-72.
- Melinder, A., Endestad, T., & Magnussen, S. (2006). Relations between episodic memory, suggestibility, theory of mind, and cognitive inhibition in the preschool child. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47, 485-495.
- Murphy, J. M., Olivier, D. C., Monson, R. R., Sobol, A. M., Federman, E. B., & Leighton, A. H. (1990). Depression and anxiety in relation to social status: A prospective epidemiologic study. *Archives of General Psychiatry*, 48, 223-229.
- Najman, J. M., Shaw, M. E., Bor, W., O'Callaghan, M., Williams, G., & Anderson, M. (1994). Working class authoritarianism and child socialization: An Australian study. *Australian Journal of Marriage and Family*, 15 (3), 137-146.
- Pedhazur, E. J., & Schmelkin, L. P. (1991). *Measurement, design and analysis: An integrated approach*. New Jersey: Lawrence Earlbaum Associates, Publishers.
- Saar, A., & Niglas, K. (2001). Estonian and Russian parental attitudes to childrearing and play. *Early Child Development and Care*, 168, 39-47.
- Samuels, D. D., & Griffore, R. J. (1977). Correlations between preschoolers` self-esteem and mothers` educational attainment. *Psychological Reports*, 40, 1154.
- Scarr, S. (1992). Developmental theories for the 1990s: Development and individual differences. *Child Development*, 63, (1), 1-19.
- Sims, M., Guilfoyle, A., & Parry, T. S. (2006). Children`s cortisol levels and quality of child care provision. *Child: Care, Health & Development*, 32 (4), 453-466.

- Statistisk sentralbyrå. (2010a). *Tall om Gran kommune*. Hentet 09. juni 2010 fra <http://www.ssb.no/kommuner/0534>
- Statistisk sentralbyrå. (2010b). *Tall om Lunner kommune*. Hentet 09. juni 2010 fra <http://www.ssb.no/kommuner/0533>
- Statistisk sentralbyrå. (2010c). *Tema: utdanning*. Hentet 28. september 2010 fra http://www.ssb.no/utdanning_tema/
- Stern, D. (1995). *The motherhood constellation: A unified view of parent-infant psychotherapy*. New York: BasicBooks.
- Tambs, K., & Moum, T. (1993). How well can a few questionnaire items indicate anxiety and depression? *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 87, 364-367.
- von der Lippe, A. L. (1999). The impact of maternal schooling and occupation on child-rearing attitudes and behaviours in low income neighbourhoods i Cairo, Egypt. *International Journal of Behavioral Development*, 23 (3), 703-729.
- WHO International Consortium in Psychiatric Epidemiology. (2000). Cross-national comparisons of the prevalences and correlates of mental disorders. *Bulletin of the WHO*, 78 (4), 413-426.
- Williams, P. D., Soetjningsih, & Williams, A. R. (2000). Balinese mothers` developmental timetables for young children. *Western Journal of Nursing Research*, 22 (6), 717-735.
- Williams, P. D., Williams, A. R., Lopez, M., & Tayko, N. P. (2000). Mothers` developmental expectations for young children in the Philippines. *International Journal of Nursing Studies*, 37, 291-301.
- Wilson, M. N., Kohn, L. P., Curry-El, J., & Hinton, I. D. (1995). The influence of family structure characteristics on the child-rearing behaviors of African American mothers. *Journal of Black Psychology*, 21 (4), 450-462.
- Wimmer , H., & Perner, J. (1983). Belief about beliefs: Representation and constraining function of wrong beliefs in young children´s understanding of deception. *Cognition*, 13, 103-128.

Vedlegg 1

Bivariate korrelasjoner mellom SDQ, mors utdanningsnivå, mors psykiske helse, barnets språknivå, barnets sosiale forståelse, barnehagestart, kjønn og alder.

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. SDQ	–							
2. Mors utdanningsnivå	-.18**	–						
3. Mors psykiske helse	.33**	-.04	–					
4. Barnets språknivå	-.15**	.01	.01	–				
5. Barnets sosiale forståelse	-.04	.10*	.04	.29**	–			
6. Barnehagestart	-.06	-.22**	<.01	.32**	.02	–		
7. Kjønn	.07	.03	-.03	-.10*	-.08	.03	–	
8. Alder	<.01	-.06	.11*	.58**	.48**	.36**	-.05	–

*p<.05 **p<.01

Vedlegg 2

Bivariate korrelasjoner mellom foreldrestilvariablene og de øvrige variablene (SDQ, mors utdanningsnivå, mors psykiske helse, barnets språknivå, barnets sosiale forståelse, barnehagestart, kjønn og alder).

	SDQ	Mors utd. nivå	Mors psykiske helse	Barnets språknivå	Barnets sosiale forståelse	Barnehagestart	Kjønn	Alder
1. Det jeg gjør har innvirkning på mitt barns oppførsel	-.14**	.21**	-.07	.06	.12**	-.08	-.08	-.03
2. Barnet mitt pleier å få det som han/hun vil likevel, så det er ingen vits i å prøve å nekte ham/henne engang	.14**	-.08	.10*	-.04	-.06	.03	<.01	-.05
3. Kos og klem er viktig for å vise barnet at jeg er glad i henne/ham	<.01	.01	-.02	-.01	.05	.01	-.01	.02
4. Hvis barnet og jeg har en konflikt, er det vanligvis lett å avlede	-.08	.01	-.02	-.03	-.08	-.06	<.01	-.04
5. Mitt liv blir i hovedsak kontrollert av barnet mitt	.13**	.15**	.15**	-.05	.01	-.12*	-.08	-.13**
6. Jeg legger stor vekt på at barnet skal lære å takle at han/hun ikke kan få viljen sin i alt	<.01	-.12**	-.07	.02	.06	.05	-.03	-.02
7. Ofte er det lettere å la barnet få viljen sin enn at jeg må oppleve et raserianfall	.10*	<.01	.12*	.01	-.03	-.05	.02	-.07
8. Noen ganger når jeg er sliten, lar jeg barnet mitt få gjøre ting jeg normalt ellers ikke ville tillatt	.08	.15**	.14**	-.02	.03	-.04	<.01	-.01
9. Hvilke oppdragelsesstrategier du bruker spiller ikke så stor rolle, hvis du er glad i barna, utvikler de seg bra	.04	<.01	.04	-.04	-.03	<.01	.02	-.04

*p<.05 **p<.01